

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas

Laura Sindaravičiūtė,
Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos studijų programos studentė

BIBLIOTEKOS VIETA VALSTYBĖS INFORMACIJOS INFRASTRUKTŪROJE

MAGISTRO DARBAS

Vadovas lekt. Ramunė Petuchovaitė

Vilnius, 2007

Pildo bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autorius

_____
 (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

_____
 (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

_____
 (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

_____
 (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

_____
 (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro/ magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro/ magistro baigiamąjį darbą ginti _____
 (įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

_____
 (data)

_____
 (bakalauro/ magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

---

Bakalauro/ magistro baigiamasis darbas įregistruotas

_____
 (instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

_____
 (data)

_____
 (instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

---

Recenzentu skiriu _____
 (recenzento vardas, pavardė)

_____
 (data)

_____
 (instituto/ katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____
 (data)

_____
 (recenzento parašas)

Sindaravičiūtė, Laura

Si 227 Bibliotekos vieta valstybės informacijos infrastruktūroje : magistro darbas / Laura Sindaravičiūtė; mokslinis vadovas lekt. Ramunė Petuchovaitė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. – Vilnius, 2007. – 73 lap.: lent. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 54–58 (69 pavad.).

UDK 027.7 (474.5)

Reikšminiai žodžiai: mokslinė biblioteka, informacinė visuomenė, informacinė infrastruktūra, informacijos politika, mokslo politika, bibliotekų tipologija, bibliotekų sistema, bibliotekų funkcijos, bibliotekų veikla, Delphi mokslinis tyrimas, ekspertų apklausa.

Magistro darbo objektas – Lietuvos mokslinė biblioteka, labiausiai orientuojantis į šiandienos ir ateities situaciją.

Darbo tikslas – išsiaiškinti mokslinių bibliotekų vietą bei vaidmenį Lietuvos informacinėje infrastruktūroje. Pagrindiniai darbo uždaviniai: išsiaiškinti informacinės visuomenės, valstybės informacijos infrastruktūros sąvokas, surasti jų apibrėžimus; apžvelgti ir išanalizuoti valstybės ir visuomenės raidos veiksnius, turinčius įtakos šiandienos mokslinių bibliotekų egzistavimui informacinės visuomenės kontekste; apibrėžti, kas yra mokslinė biblioteka bei surasti jos vietą Lietuvos bibliotekų sistemoje; atlikti Delphi metodu pagrįstą ekspertų apklausą. Jos tikslas – atsižvelgiant į informacinės visuomenės plėtrą, įvertinti mokslinių bibliotekų vaidmenį Lietuvos informacijos infrastruktūroje, sužinoti svarbiausias mokslinių bibliotekų veiklos sritis ir galimybes aktyviau prisidėti prie šiandienos iššūkių.

Rengiant darbą, naudoti literatūros bei teisinių ir strateginių dokumentų analizės, aprašomasis, Delphi ekspertų apklausos bei duomenų apdorojimo metodai.

Svarbiausios magistro darbe prietos išvados: šiandienos mokslinių bibliotekų egzistavimo tikslus ir uždavinius labiausiai įtakoja informacinės visuomenės kūrimas. Kuriant šią sistemą, pagrindiniais prioritetais tampa besimokanti, atvira visuomenė bei jos piliečių sugebėjimas naudotis naujausiomis informacinėmis technologijomis, informacinis raštingumas, informacijos prieinamumas. Šiuos reikalavimus padeda įgyvendinti visos, o ypač mokslinės Lietuvos bibliotekos. Jų indėlių prie informacinės infrastruktūros kūrimo ir vystymo rodo gausus bibliotekų vykdomų projektų skaičius, diegiamos inovacijos, orientacijos į platesnes galimybes prieigai prie informacijos išteklių užtikrinti.

Mokslinių bibliotekų terminas nėra apibrėžtas Lietuvos teisinėje bei strateginėje bazėje, kaip atskiras bibliotekų tipas jos nedalyvauja bibliotekų statistikos apskaitoje. Nors mokslinių bibliotekų terminas profesinėje bendruomenėje yra žinomas ir vartojamas, dėl jo sampratos kyla diskusijų. Reikia kelti mokslinių bibliotekų apibrėžimo klausimą, bent profesinėje spaudoje aiškiai apibrėžti šį terminą.

Mokslinių bibliotekų kaip atskiro tipo išskyrimas bei įtraukimas į Lietuvos bibliotekų įstatymą, tuo pačiu jų veiklos atspindėjimas Lietuvos bibliotekų statistikos duomenyse padėtų apibrėžti šių bibliotekų vietą bei svarbą Lietuvos informacijos visuomenėje, nustatyti, kiek jos prisideda prie Lietuvos informacijos bei mokslo politikos uždavinių. Tai palengvintų tiek pačioms bibliotekoms pagrįsti savo egzistavimo esmę, tiek joms gauti įvertinimą ir papildomą finansavimą kaip mokslinių tyrimų pagalbininkėms.

Darbe siūlomas toks mokslinių bibliotekų apibrėžimas: tai bibliotekos, savo fondus formuojančias mokslinės literatūros pagrindu, tenkinančias mokslinių tyrinėjimų poreikius bei atliekančias mokslinius tyrimus. Atsižvelgiant į šį apibrėžimą, Lietuvos mokslinių bibliotekų sistema turėtų susidaryti iš Lietuvos nacionalinės, specialiųjų, aukštųjų universitetinių mokyklų bei apskričių viešųjų bibliotekų.

Atlikus Delphi ekspertų apklausos metodu pagrįstą apklausą, paaiškėjo svarbiausios mokslinių bibliotekų funkcijos bei veiklos kryptys šiandien ir ateityje, jų vaidmuo plėtojant Lietuvos informacinę visuomenę, ateities mokslinių bibliotekų vartotojų ratas bei bibliotekos, galinčios būti pavyzdžiais profesinei bendruomenei.

Pagrindinės šiandienos mokslinės bibliotekos funkcijos yra tradicinės – informacinė, mnemotinė ir komunikacinė (svarbos mažėjimo tvarka). Ateityje informacinė funkcija ir liks pirmaujanti, išaugs komunikacinės funkcijos reikšmė, mnemotinė šiek tiek sumažės, didės socialinės ir edukacinės funkcijų reikšmė.

Šiandien svarbiausios mokslinių bibliotekų veiklos sritys yra elektroninių paslaugų plėtra, Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas, darbuotojų kompetencijos ugdymas, informavimas apie naujus leidinius, prieigos prie informacinių išteklių organizavimas; ateityje didžiausią reikšmę įgis darbuotojų kompetencijos ugdymas, skaitmeninimas ir elektroninių išteklių kūrimas, tarptautinis bendradarbiavimas, svarbos nepraras prieigos prie informacinių išteklių organizavimo bei Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimo problemos.

Sėkmingiausiais mokslinių bibliotekų veiklos pavyzdžiais laikomos Lietuvos akademinės bibliotekos. Jos yra subūrusios kvalifikuotą personalą, pritaikiusios fizinę aplinką vartotojams, yra inovatyvios ir pirmosios pritaiko informacijos ir komunikacijos technologijas. Tarp jų dažniausiai minimos Kauno technologijos universiteto biblioteka, Kauno medicinos universiteto biblioteka, Vilniaus universiteto biblioteka, Vilniaus Gedimino technikos universiteto biblioteka.

Magistro darbas *gali būti naudingas* Lietuvos bibliotekininkų profesinei bendruomenei – tiek praktikams, tiek teoretikams, taip pat su bibliotekų problemomis savo veikloje susiduriantiems valdžios atstovams. Rengiant šį magistro darbą atliktas tyrimas gali pasitarnauti kaip pavyzdys bei paskata tolimesniems šios srities tyrinėjimams.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. INFORMACINĖS VISUOMENĖS PLĖTROS PASTANGOS.....	10
1.1. Informacinės visuomenės ir informacijos infrastruktūros sampratų problematika.....	10
1.2. Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijų raida ir kontekstas.....	14
2. BIBLIOTEKŲ SISTEMA LIETUVOS INFORMACIJOS INFRASTRUKTŪROJE.....	17
2.1. Mokslinės bibliotekos apibėžimo problematika.....	17
2.2. Mokslinės bibliotekos samprata ir vieta Lietuvos bibliotekų sistemoje.....	22
2.3. Bibliotekos žinių visuomenės ir mokslo politikos kontekste.....	28
3. MOKSLINIŲ BIBLIOTEKŲ VIETA LIETUVOS INFORMACIJOS INFRASTRUKTŪROJE: DELPHI MOKSLINIS TYRIMAS.....	33
3.1. Delphi metodas: apibrėžimas ir istorinis fonas.....	33
3.2. Tyrimo metodologija ir eiga.....	35
3.3. Tyrimo apibendrinimas.....	44
3.3.1. Mokslinių bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje.....	45
3.3.2. Pagrindinės funkcijos.....	45
3.3.3. Veiklos kryptys.....	46
3.3.4. Vartotojai.....	49
3.3.5. Sėkmingos praktikos pavyzdžiai.....	50
IŠVADOS.....	51
BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS.....	54
PRIEDAI	
1 priedas. Lietuvos bibliotekų skaičius pagal institucinę priklausomybę ir tipą.....	59
2 priedas. Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos narių sąrašas.....	60
3 priedas. Ekspertų, dalyvavusių Delphi tyrime, sąrašas.....	62
4 priedas. Pirmojo etapo klausimynas.....	63
5 priedas. Antrojo etapo klausimynas.....	65
6 priedas. Svarbiausios mokslinių bibliotekų veiklos sritys: ekspertų vertinimo išsklotinė.....	70
ROLE OF THE LIBRARIES IN THE STATE INFORMATION INFRASTRUCTURE (SUMMARY).....	72

ĮVADAS

Paskutiniai XX a. dešimtmečiai – kupini permainų visose gyvenimo srityse, bene pati didžiausia – informacinės visuomenės plėtra. Tai didelė revoliucija, verčianti persiorientuoti vertybių sistemoje, atkreipianti dėmesį į informacijos reikšmę bei svarbą tiek visuomenės narių, tiek organizacijų gyvenime.

Informacinės visuomenės plėtra apima visas valstybinio gyvenimo sritis, tarp jų – ir bibliotekas, jų veiklos tikslus bei uždavinius. Vieni laikosi teiginio, kad bibliotekos tampa nereikalingomis, nebepopuliariomis, kiti – atvirkščiai, kad būtent dabar jos įgauna didžiausią vaidmenį, tampa visuomenės varikliu, vieta, kur sukasi pagrindinė ekonomikos varomoji jėga – informacija. Tokiame permainų laikotarpyje bibliotekos keičiasi, dabar išgyvendamos didžiausią pasikeitimų laikotarpį per savo egzistavimo istoriją. Jos priverstos iš naujo peržvelgti savo veiklos prioritetus, funkcijas ir išsikovoti vietą naujoje – informacinėje visuomenėje.

Informacinės visuomenės klestėjimo pagrindu laikomas „žinių trikampis“, kurį sudaro švietimas, inovacijos bei moksliniai tyrimai [15]. Šiuos aspektus akcentuoja tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos teisiniai bei strateginiai aktai. Prie šių veiklos sričių prisideda ir mokslinės bibliotekos. Į šią sistemą jos įsijungia kaip informacinės, komunikacinės, švietimo funkcijų vykdytojos, mokslinės informacijos kaupėjos, sistemintojos, saugotojos bei skleidėjos, mokslinių tyrimų pagalbininkės. Prie inovacijų sistemos kūrimo jos prisideda ne tik savo funkcijomis, bet ir pačios savo veikloje diegdamos naujas informacines komunikacines technologijas, skleidamos informaciją apie pasiekimus šiose srityse.

Būtent dabar vykstantys mokslinių bibliotekų pokyčiai, bibliotekų vaidmuo bei informacinės visuomenės atsiradimo įtaka dabartinei ir ateities mokslinių bibliotekų veiklai yra aprašomi šiame darbe. Egzistuoja daug požiūrių, tad čia bandoma juos apžvelgti, įvertinti ir numatyti, kaip šių bibliotekų vaidmuo pasikeis išibėgėjant informacinės visuomenės plėtrai. Šiuos klausimus apibendrina atliktos ekspertų apklausos rezultatai.

Darbo tikslas – išsiaiškinti mokslinių bibliotekų vietą bei vaidmenį Lietuvos informacinėje infrastruktūroje. Siekiant užsibrėžto tikslo, buvo išsikelti **uždaviniai**: išsiaiškinti informacinės visuomenės, valstybės informacijos infrastruktūros sąvokas, jas apibrėžti; apžvelgti ir išanalizuoti valstybės ir visuomenės raidos veiksnius, turinčius įtakos šiandienos mokslinių bibliotekų egzistavimui informacinės visuomenės kontekste; apibrėžti, kas yra mokslinė biblioteka bei surasti jos vietą Lietuvos bibliotekų sistemoje; atlikti Delphi metodu pagrįstą ekspertų apklausą. Jos tikslas – atsižvelgiant į informacinės visuomenės plėtrą, įvertinti

mokslinių bibliotekų vaidmenį Lietuvos informacijos infrastruktūroje, sužinoti svarbiausias mokslinių bibliotekų veiklos sritis ir galimybes aktyviau prisidėti prie šiandienos iššūkių.

Darbo objektas yra Lietuvos mokslinė biblioteka, labiausiai orientuojantis į šiandienos ir ateities situaciją.

Ši tema nėra labai nauja Lietuvos bibliotekų profesinėje bendruomenėje – informacinės visuomenės klausimai yra plačiai nagrinėjami tiek profesinėje, tiek visuomeninėje spaudoje. Nors negausiai, tačiau ši tema nagrinėjama ir monografijose. Bendrieji bibliotekų funkcijų Lietuvos informacijos infrastruktūroje klausimai yra nagrinėjami, tačiau atskirai mokslinės bibliotekos paliečiamos retai. Dėl to šiame darbe dėmesys koncentruojamas į aktualiausią mokslinių bibliotekų vietos dabarties ir ateities informacinėje visuomenėje ir bibliotekų sistemos problemą.

Darbas sudarytas iš 3 dalių: 1. Informacinės visuomenės plėtros pastangos; 2. Bibliotekų sistema Lietuvos informacijos infrastruktūroje; 3. Bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje: Delphi mokslinis tyrimas.

Pirmojoje sprendžiami informacinės visuomenės, informacijos infrastruktūros bei informacijos politikos sampratos klausimai, pateikiami pagrindiniai šio reiškinio bruožai, aprašomi svarbesni Lietuvos informacinės visuomenės plėtros momentai.

Antroje dalyje ieškoma mokslinių bibliotekų vietos tipologijų ir klasifikacijų schemose, pateikiamas mokslinės bibliotekos apibrėžimas ir nustatoma jos vieta Lietuvos bibliotekų sistemoje; paskutiniame šios dalies skyriuje yra nagrinėjama mokslinių bibliotekų reikšmė Lietuvos mokslo politikos kontekste.

Paskutinėje, trečiojoje darbo dalyje yra aprašomas rengiant šį darbą atliktas Delphi metodu pagrįstas mokslinis tyrimas „Mokslinių bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje“. Čia trumpai pristatomas pats tyrimas, jo reikšmė ir istorinis fonas; aprašoma tyrimo metodologija ir eiga; paskutiniame dalies skyriuje yra pateikiami atlikto tyrimo rezultatai ir apibendrinimas.

Rengiant darbą, naudoti literatūros bei teisinių ir strateginių dokumentų analizės, aprašomasis, Delphi ekspertų apklausos bei duomenų apdorojimo **metodai**.

Rengiant darbą, remtasi įvairiais **šaltiniais ir literatūra**: nagrinėti Lietuvos Respublikos įstatymai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir kitų valdymo institucijų priimtos strategijos, nuostatai, programos, planai ir kt. Daug vertingos informacijos rasta su informacinės visuomenės plėtra susijusių komitetų internetiniuose puslapiuose, žurnaluose „Tarp knygų“, „Šiandien aktualu“ bei „Informacijos mokslai“. Taip pat nagrinėti Lietuvos mokslinių bibliotekų internetiniai puslapiai. Sprendžiant bibliotekų klasifikacijos ir tipologijos klausimus, daugiausia tyrinėti rusų autorių straipsniai. Informacijos apie Delphi ekspertų apklausos metodo esmę,

istoriją, metodologiją ir atliktų tyrimų pavyzdžius daugiausia rasta anglakalbiuose šaltiniuose – elektroninėse knygose bei straipsniuose. Kaip pavyzdys tarnavo ir R. Petuchovaitės monografija „Viešųjų bibliotekų paslaugų plėtra: sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksmų strategija“ [52].

Šis **darbas gali būti naudingas ir įdomus** Lietuvos bibliotekininkų profesinei bendruomenei – tiek praktikams, tiek teoretikams, taip pat su bibliotekų problemomis savo veikloje susiduriantiems valdžios atstovams. Rengiant šį magistro darbą atliktas tyrimas gali pasitarnauti kaip pavyzdys bei paskata tolimesniems šios srities tyrinėjimams.

1. INFORMACINĖS VISUOMENĖS PLĖTROS PASTANGOS

Šiame skyriuje nagrinėjami svarbesni darbo temos apibrėžimai bei problemos: informacinės visuomenės, informacijos politikos bei informacijos infrastruktūros klausimai išaiškinami pirmajame skyriuje; antrajame pateikiama trumpa Lietuvos ir kiek tai svarbu – Europos Sąjungos informacinės visuomenės plėtros apžvalga. Nagrinėjant šiuos klausimus, siekiama nušviesti mokslinių bibliotekų veiklos šiandieninėje visuomenėje kontekstą bei jų svarbą įgyvendinant valstybės raidos prioritetus.

1. 1. Informacinės visuomenės ir informacijos infrastruktūros sampratų problematika

Informacinės visuomenės idėja gimė septintajame XX a. dešimtmetyje. Šio termino kūrėju laikomas Tokijo technologijos instituto profesorius J. Chajaši. Jis numatė informacinės visuomenės radimąsi rengdamas specialiąsias ataskaitas Japonijos vyriausybei [51].

Informacinės visuomenės kūrimo Lietuvoje programinėse nuostatose **informacinė visuomenė** apibūdinama kaip „atvira, išsilavinusi ir besimokanti visuomenė, kurios nariai moka bei sugeba visose savo veiklos srityse efektyviai naudotis tiek šalies, tiek pasaulio informacijos resursais“ [11].

Skirtinguose literatūros šaltiniuose, įstatymuose bei kituose teisiniuose Lietuvos valstybės ir pasaulio aktuose pateikiami ir kiti apibrėžimai, tačiau visuose jų akcentuojama besimokanti, atvira visuomenė, jos ir kiekvieno piliečio sugebėjimai naudotis informacinėmis technologijomis bei informacijos resursais, santvarka, kurioje užtikrinamas informacijos prieinamumas, išplėtotą informacijos infrastruktūrą, akcentuojamas permainų metas ir pan. Šiame darbe bus remiamasi minėtu informacinės visuomenės apibrėžimu.

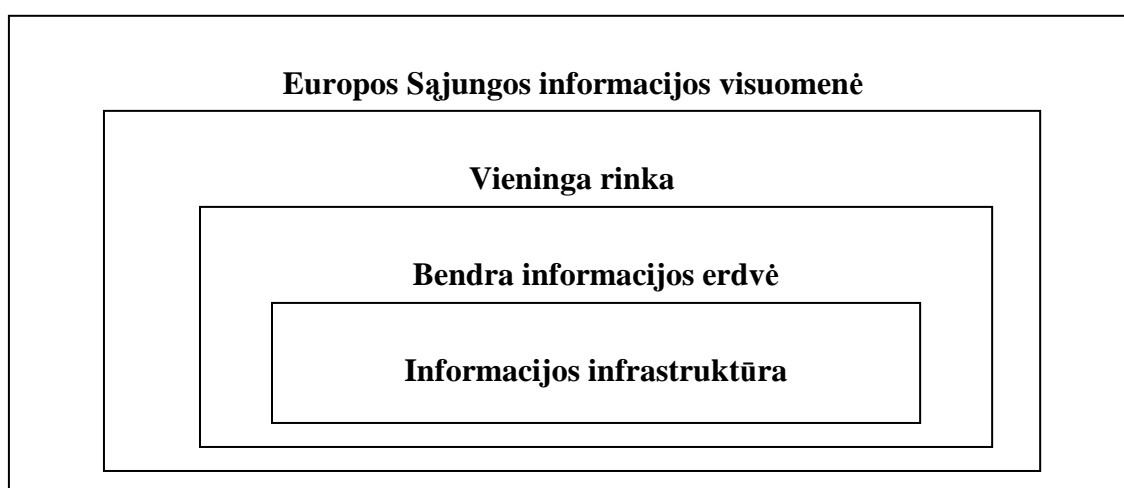
Po Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atlikto tyrimo [8], siekiant išsiaiškinti kiekvienos ministerijos lėšų, skirtų informacinės visuomenės plėtotei, indėlį, išsiaiškėjo, jog institucijose nėra aiškaus ir vieningo supratimo, kokie darbai patenka į kategoriją „su informacinės visuomenės plėtra susijusios priemonės“. Dėl to institucijų pateiktoje medžiagoje buvo nurodytos labai skirtingos apimtys ir paskirties priemonės. Apibendrinus šio bandymo įvertinti su informacinės visuomenės plėtra susijusių darbų apimtį ir jų finansavimo poreikius, padaryta išvada, jog pagrindinė problema – nėra metodikos, kuri užtikrintų tikslų ir vieningą šių darbų supratimą ir leistų aiškiai apibrėžti, kokios lėšos priskirtinos informacinės visuomenės plėtros sričiai [8]. Tad nors informacinės visuomenės sąvoka yra apibrėžta, ji suvokiama nevienodai, net valdymo institucijose jai priskiriami kitokie

požymiai bei veiksniai. Nevienodai ją suvokia ir Lietuvos piliečiai - tą ypač gerai iliustravo 2001 m. Atviros Lietuvos fondo iniciatyva atlikti Lietuvos informacinės visuomenės tyrimai [59].

Svarbu kurti informacinę visuomenę, kadangi tai sudaro tvirtas demokratijos plėtros prielaidas; leidžia geriau užtikrinti gyventojų pilietines teises ir jų socialinę gerovę; leidžia siekti nuoseklios valstybės ir atskirų jos regionų ekonominės raidos; sudaro galimybes konkretizuoti Lietuvos valstybės viziją Europos Sąjungos kontekste; leidžia formuoti Lietuvos strategines pozicijas pasaulio ekonomikos, politikos, mokslo, kultūros ir kitose visuomenės veiklos srityse [17].

Pripažįstamos kelios informacinės visuomenės plėtros kryptys, kuriomis būtina ją vystyti ir diegti. Pagrindinės jų yra piliečių poreikių tenkinimas; informacijos infrastruktūros vystymas; verslo aplinkos gerinimas; tarptautinių informacijos mainų plėtojimas. Visose srityse išskiriami trys aspektai: socialinis – kiekvienas pilietis moka ir naudoja naujas informacijos technologijas, garantuojamas geresnis piliečio aprūpinantis informacija, plėtojamas švietimas, moksliniai tyrimai bei kultūrinės programos; technologinis – šalyje palaikomos ir plėtojamos naujausios informacinės technologijos; teisinis – užtikrinamos piliečių teisės, suderinami darbo santykiai [60].

Pasaulyje informacinė visuomenė kartais apibrėžiama kur kas paprastesniais terminais – „informacinė infrastruktūra“ arba „bendroji informacijos erdvė“ [20]. Tačiau teisingiau būtų manyti, kad šios sąvokos – informacinės visuomenės dedamosios. Europos Sąjungos informacinės visuomenės dimensijas galima pavaizduoti schema (nuo centrinės, mažiausios iki globaliausios dalies):

1 pav. Europos Sąjungos informacinės visuomenės dimensijos [20].

Nors pasaulyje jau pradedama kalbėti apie informacinės visuomenės tęsinį, aukštesnę formą – žinių, kompetencijos ir išminties visuomenę [17], šiame darbe laikomasi nuomonės, jog

Lietuvoje bent kol kas neverta kalbėti apie tokius ateities pokyčius, todėl čia apsiribojama tik informacinės visuomenės samprata.

Su informacine visuomene glaudžiai susijęs informacijos politikos terminas. Vieningos nuomonės, kas yra informacijos politika, kol kas pasaulyje neprieita. Vienas pirmųjų dokumentų šiuo klausimu – UNESCO „Nacionalinės informacijos politikos“ (1990) apibrėžia ją kaip principų ir strategijų rinkinį, parodantį pasirinkto tikslo siekimo veiksmų kryptį. Informacijos politika liečia daug skirtingų ir tarpusavyje nesusijusių sričių bei klausimų [14], tarp jų įstatymų leidybą, reguliavimą, infrastruktūros plėtrą, paslaugų teikimą, švietimą ir kt.

Pagrindinis nacionalinės informacijos politikos uždavinys – užtikrinti informacijos prieinamumą visuomenei bei sudaryti galimybes naudoti informaciją kaip strateginį visų sričių vystymo išteklių.

Nacionalinė informacijos politika turi būti formuojama trimis lygmenimis: pramonės, organizaciniu ir socialiniu. Pramonės lygmuo susijęs su informacijos gamyba kaip sudėtine industrijos sektoriaus dalimi. Organizacinis – su informacija kaip strateginiu sėkmingos organizacijų raidos ištekliumi. Socialinis lygmuo siejamas su informacijos laisve, informacijos vartotojų teise dalyvauti kuriant ir realizuojant nacionalinę informacijos politiką [36].

1999 m. Didžiosios Britanijos bibliotekų ir informacijos komisijos paskelbtame dokumente „2020 vizija“ suformuluotas trijų „C“ principas, formuojant nacionalinę informacijos politiką. Informacinei visuomenei reikalinga infrastruktūra, tinklai (*Connectivity*), kurie užtikrina informacijos prieinamumą. Svarbu pasirūpinti tinklais cirkuliuojančios informacijos turiniu (*Content*) bei kompetencija (*Competencies*), be kurios ši sistema negalėtų būti sėkmingai tvarkoma ir naudojama [13]. Šios pagrindinės sėkmingai plėtojamoms informacijos politikos sąlygos yra užtikrinamos bibliotekų pagalba: jos dalyvauja informacijos infrastruktūros, tinklų kūrime, kaupia, saugo, tvarko ir teikia naudojimui informacijos turinį bei ugdo informacijos vartotojus.

Kaip informacinės visuomenės dalį reikėtų aptarti ir informacinės infrastruktūros sąvoką, kuri padeda susiaurinti nagrinėjamą temą bei apibrėžti diskutuojamus klausimus.

Infrastruktūros sąvoka kildinama iš lotynų kalbos („*infra*“ – padas, pagrindas, esantis apačioje, ir „*structure*“ – sandara, išdėstymas). Plačiaja prasme infrastruktūra suprantama kaip ekonominių išteklių visuma, nuo kurios funkcionavimo priklauso aktyvios kapitalo ūkinės veiklos lygis [50].

Kiekvienos valstybės infrastruktūrą sudaro techninės priemonės (duomenų rinkimo, kaupimo ir platinimo sistemos, informacijos sistemos); intelektualiniai resursai; teisinio reguliavimo mechanizmas (reguliuojantys įstatymai) ir kita [21].

P. Well, M. Broadbent (2000) infrastruktūrą skirsto taip:

- ✓ Informacinių technologijų infrastruktūra – tai kompiuterinė, programinė įranga, telekomunikacijos priemonės. Informacinių technologijų infrastruktūra yra kelių lygių: visuomeninė infrastruktūra (prieinama visiems visuomenės nariams) – internetas, elektroninis verslas, banko paslaugos tinkle, bibliotekos; organizacijų informacinių technologijų infrastruktūra – kuri naudojama konkrečios institucijos veikloje – tai vartotojų duomenų bazės, elektroninis paštas;
- ✓ Žinių infrastruktūra – tai informacijos vartotojai, procesai, vykstantys konkrečioje organizacijoje, žinių ištekliai [26].

Infrastruktūra gali būti įvairių sričių, šiame darbe kalbama apie informacinę infrastruktūrą – pagrindinį informacinės visuomenės bruožą.

Į informacinės infrastruktūros sandarą įeina: telekomunikacijos, kompiuterių tinklai, duomenų bazės, informacinės sistemos, šių sričių teisiniai aktai ir standartai, priemonės kuriančios ir prižiūrinčias institucijos, finansiniai ištekliai bei specialistai [36]. Šiuos elementus į paprastesnę schemą įkelia Amsterdamo universiteto profesorius A. K. Boekhorstas, teigdamas, jog informacinę infrastruktūrą sudaro: informacija (kaip užpildas), techninė infrastruktūra bei socialinė infrastruktūra [25].

Infrastruktūros tikslas – struktūrizuoti informacijos įsigijimą, paiešką, saugojimą ir padėti atskleisti informacijos reikšmę [26].

Lietuvos valstybės informacijos infrastruktūra yra informatikos ir telekomunikacijų priemonių, standartų, teisės aktų, organizacinių struktūrų bei procedūrų visuma, leidžianti tvarkyti ir naudoti šalies informacinius resursus [37].

Vis intensyvėjant informacinės sąveikos procesams, susikuria globali visuomenė, kurios pagrindiniu bruožu tampa informacija. Taip atsiranda nauji informacijos amžiaus konkurencingumo atributai: veiksminga ir daugialypė informacinė infrastruktūra ir darbo jėga, gebanti išnaudoti jos potencialą. Sukurti efektyvią informacinę infrastruktūrą, kuri skatintų ir palaikytų geresnę verslo terpę, yra pagrindinė valstybės užduotis [17].

Informacinė infrastruktūra turi du aspektus: 1) šis terminas yra informacijos visuomenės sinonimas; 2) svarbiausia informacijos visuomenės sudėtinė dalis, be kurios neįsivaizduojamas informacijos visuomenės įgyvendinimas [20].

Šiame darbe laikomasi nuomonės, jog informacijos infrastruktūra – sudėtinė svarbiausia informacinės visuomenės dalis. Tradiciškai į šią struktūrą įeinančios bibliotekos dalyvauja įgyvendinant svarbiausius infrastruktūros tikslus – pagelbėti ir struktūruoti informacijos paieškos, įsigijimo bei jos reikšmės atskleidimo procesus. Bibliotekų vieta Lietuvos informacijos

infrastruktūroje kituose šio darbo skyriuose nagrinėjama atsižvelgiant į jų sąveiką su kitais infrastruktūros elementais bei šiandienos informacinės visuomenės iššūkius.

1.2. Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijų raida ir kontekstas

Šiame skyriuje trumpai pažymimos tik svarbesnės Lietuvos (bei kiek ją įtakoja – Europos Sąjungos) informacinės visuomenės bei jos informacinės infrastruktūros plėtros datos, paaiškinama jų reikšmė nagrinėjamai temai.

Lietuvos informacijos infrastruktūra pradėta kurti 1992 m. kovo 25 d., kuomet Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė pradėti nacionalinės informacinės infrastruktūros sukūrimo ilgalaikį projektą „Lietuva 2000“ [22].

Po 1994 m. gegužės mėnesį pasirodžiusio M. Bagemmano pranešimo visose Europos Sąjungos šalyse suformuotos informacijos visuomenės įgyvendinimo grupės ir strategijos [20]. Kadangi tuo metu Lietuva nebuvo Europos Sąjungos narė, informacinės visuomenės kūrimo procesai buvo vykdomi atsiliekant nuo kitų Europos šalių.

Lietuvoje tik 1998 m. pabaigoje Informacijos ir informatikos departamentas prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos numatė pagrindinius informacinės visuomenės kūrimo Lietuvoje etapus: nacionalinės informacijos politikos formulavimas, nacionalinės informacijos politikos kūrimo strategijos oficialus patvirtinimas, patvirtintos strategijos planavimas, įdiegimas ir valdymas [1].

1999 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė papildomai įkūrė Nuolatinę informacinės visuomenės komisiją, kuriai pavesta analizuoti Lietuvos informacinės visuomenės kūrimą, teikti Vyriausybei siūlymus dėl darbų tobulinimo [62]. 1999 m. spalio 23 d. pagrindinės parlamentinės partijos pasirašė memorandumą „Dėl informacinės visuomenės sukūrimo Lietuvoje“ [22]. Šis dokumentas simbolizuoja Lietuvos informacinės visuomenės kūrimo pradžią, davė pagrindą tolimesniems jos tyrimams bei teisiniams dokumentams.

Tuo metu Europos Sąjungos viršūnių tarybos susitikimuose buvo formuluojami Europos Sąjungos raidos ilgalaikiai tikslai. 2000 m. buvo priimtas Europos Sąjungos dokumentas „*eEurope Action Plan*“, kuriame buvo išdėstytos pagrindinės informacinės visuomenės kūrimo Europos Sąjungoje nuostatos [51]. (2005 m. šis planas buvo patikslintas ir papildytas svarbiomis politinėmis iniciatyvomis ir pavadintas elektroninės Europos veiksmų planu „*e-Europe+ Action Plan*“). [16]

2000 m. kovo 23–24 d. Lisabonos Europos Sąjungos viršūnių tarybos pirmininkavimo išvadose teigiama, jog iki 2010 m. Europos Sąjungos ekonomika turi tapti dinamiškiausia, konkurencingiausia, pagrįsta žiniomis, taip pat turi būti pasiektas visuotinis užimtumas. Šiame

uždavinyje akcentuojama investicijų į žmones svarba [44]. 2002 m. Lisabonoje priimtos bei Barselonoje patikslintos socialinės, ekonominės bei aplinkos apsaugos politikos gairės Lietuvai yra priimtinos ir kelia uždavinį suformuluoti tokią valstybės ilgalaikės raidos strategiją, kurioje būtų galima įvertinti esamą padėtį, pateikti valstybės viziją ir nustatyti valstybės ilgalaikės raidos prioritetus bei jų kryptis. Valstybės ilgalaikėje raidos strategijoje teigiama, jog „tik taip galima sukurti prielaidas Lietuvai veiksmingai dalyvauti Europos socialiniame modelyje ir užtikrinti pamatinius mūsų tautos siekius turėti saugią visuomenę, sukurti žiniomis pagrįstą ekonomiką, gyventi švarioje bei saugioje aplinkoje ir turėti konkurencingą ūkį, kad visa tai tarnautų Lietuvos Respublikos konstituciniam siekiui – bendrai tautos gerovei“ [44].

Iki 2001 m. informacinės visuomenės plėtros valstybinis reguliavimas Lietuvoje pasižymėjo nepastovumu. Per neilgą laikotarpį kelis kartus keitėsi atsakingos už šią sritį institucijos, galiausiai jų buvo atsiradę net keletas. Siekiant užbaigti ilgą pertvarkymų ir perdavimų procesą, 2001 m. vasarą buvo įkurtas Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, kurio svarbiausias uždavinys – rengti valstybinio lygmens strateginius planus bei įgyvendinimo priemones, koreguoti valstybės informacijos politikos kryptis, koordinuoti šios srities darbų vykdymą [4].

2005 m. birželio 1 d. komunikate Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų bei Regionų komitetams „i2010 – *Europos informacinė visuomenė augimui ir užimtumui skatinti*“ Europos Komisija pasiūlė šiuos Europos informacinės visuomenės politikos prioritetus: bendros Europos informacinės erdvės sukūrimas bei inovacijų ir investicijų informacijos ir ryšių technologijų srityje didinimas; integruotos Europos informacinės visuomenės darnus vystymasis, teikiant pirmenybę geresnėms viešosioms paslaugoms ir gyvenimo kokybei [23].

Lietuva, nuo 2004 m. priklausanti Europos Sąjungos šalims, taip pat turi siekti šių prioritetų įgyvendinimo. Atsižvelgiant į tokias pagrindines problemas, kaip sąlyginai žemas bendras informacinių ir ryšių technologijų panaudojimo tarp šalies gyventojų lygis (šioje srityje Lietuva yra tarp atsiliekančių Europos Sąjungos šalių), infrastruktūros išplėtojimo netolygumai, nepakankamas valstybės teikiamų viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę terpę lygis, informacinės visuomenės vystymas 2007–2013 metais numatomas visų pirma kuriant elektroninį turinį ir paslaugas ir plėtojant elektroninę infrastruktūrą [23].

Kuriant ir plėtojant informacinę visuomenę, lemiamą įtaką daugelio veiklos sričių sėkmei turi laiku priimti sprendimai, sugebėjimas kooperuoti finansinius, gamybinius ir intelektualinius išteklius, užtikrinti reikiamą darbuotojų kvalifikaciją ir mobilumą. Tam būtina turėti savalaikę, pilną ir objektyvią informaciją. Informacija tampa strateginiu ištekliumi, o šalies informacinė

infrastruktūra – visų ūkio šakų plėtojimo sąlyga. Tokiu būdu šalies informacinės infrastruktūros išvystymas tiesiogiai įtakoja pramonės ir verslo veiklą, galimybes sėkmingai konkuruoti ir kooperuoti tarptautinėse rinkose [1]. Tad įgyvendinant informacinės visuomenės plėtros reikalavimus, reikšmingas vaidmuo skiriamas bibliotekoms, kurios tradiciškai vykdo žinių bei informacijos skleidimo misiją. Europos Sąjunga traktuoja bibliotekas kaip pagrindines demokratinės visuomenės informacijos institucijas [24]. Bibliotekų vaidmuo Lietuvos informacijos infrastruktūroje aptariamas kitose šio darbo dalyse.

2. BIBLIOTEKŲ SISTEMA LIETUVOS INFORMACIJOS INFRASTRUKTŪROJE

Šioje dalyje nagrinėjama mokslinės bibliotekos apibrėžimo problematika, aprašomos jos vietos bibliotekų tipologijoje paieškos, apibrėžiama Lietuvos mokslinė biblioteka ir jos vieta Lietuvos bibliotekų sistemoje bei nagrinėjamos pagrindinės mokslinių bibliotekų funkcijos Lietuvos žinių visuomenės ir mokslo politikos kontekste.

Pirmajame skyriuje nagrinėjamos rusų autorių pasiūlytos bibliotekų klasifikacijos ir tipologijos schemos, siekiant jose surasti mokslinių bibliotekų vietą. Rusų autorių teorijos pasirinktos dėl to, kad Amerikos, Europos šalių bibliotekininkystės tradicijoje šie klausimai nebuvo aktyviai diskutuoti.

Antrajame skyriuje nagrinėjama mokslinės bibliotekos samprata ir jos vieta šiandieninėje Lietuvos bibliotekų sistemoje, pasiūloma Lietuvos mokslinių bibliotekų schema, įvardijamos Lietuvos mokslinės bibliotekos.

Trečiajame šios dalies skyriuje yra aptariama mokslo politikos samprata ir svarba informacinės visuomenės kontekste, nagrinėjamos pagrindinės mokslinių bibliotekų funkcijos ir veiklos sritys prisidedant prie šiandienos iššūkių.

2.1. Mokslinės bibliotekos apibrėžimo problematika

Norint surasti mokslinių bibliotekų vietą Lietuvos informacijos infrastruktūroje, pirmiausia reikėtų apibrėžti mokslinių bibliotekų tipą. Jos nėra išskiriamos Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatyme [41] bei kituose šiandienos Lietuvos teisiniuose bei strateginiuose dokumentuose (apie tai rašoma 2.2 skyriuje), jos nėra minimos ir Lietuvos bibliotekų statistikoje.

Tad šiame skyriuje mokslinių bibliotekų tipą ir vietą bibliotekų sistemoje norima nustatyti pasiremiant pasauline patirtimi. Čia bus išnagrinėti bibliotekų tipologizacijos ir klasifikacijos siūlymai, kuriuose pažymima ir mokslinių bibliotekų vieta, stengiamasi nustatyti mokslinių bibliotekų vietą bibliotekų sistemoje; tuo remiantis sekančiame skyriuje bus pasiūlytas Lietuvos mokslinių bibliotekų apibrėžimas ir nustatyta jų vieta Lietuvos bibliotekų sistemoje.

Kadangi Amerikoje ir Vakarų Europoje bibliotekų tipologijos ir klasifikacijos klausimai nebuvo aktyviai keliami ir diskutuojami, mokslinių bibliotekų vieta nepažymima ir UNESCO rekomenduojamoje klasifikacijoje [55], šiame skyriuje bus nagrinėjami rusų teoretikų bibliotekų klasifikavimo ir tipologijos siūlymai. Apžvelgiant bibliotekų tipologijos minties raidą, taip pat bus galima įvertinti ir mokslinių (bei kitų) bibliotekų vystimąsi, jų vietą bibliotekų sistemoje.

Rusų autorių bibliotekininkystės teorijose bibliotekų klasifikacijos tema buvo daugiausiai diskusijų sukėlęs ir ištyrinėtas klausimas. Šios šalies bibliotekininkystės teorija yra artima Lietuvai, kadangi daugiau nei pusę amžiaus priklausiusi Sovietų Sąjungai ir atgavusi nepriklausomybę, Lietuva paveldėjo šią sistemą.

1970 m. prasidėjo diskusija bibliotekų tipologijos ir klasifikacijos klausimais, aktyviausiai išreikšta 1978–1979 metais [68]. Jos metu specialistai pasiūlė pačių įvairiausių klasifikacijos schemų, kurias galima apibrėžti A. V. Sokolovo žodžiais, jog „diskusija dėl bibliotekų klasifikacijos praturtino bibliotekininkystės teoriją, bet kartu šis klausimas lieka atviras“ [69].

Buvo pasiūlytos įvairiausios klasifikacijos ir tipologijos schemas, kuriose mokslinės bibliotekos atsidurdavo skirtingose vietose. Mokslinės bibliotekos klausimai dažniausiai būdavo sprendžiami šiuose kontekstuose:

1. Mokslinė biblioteka – biblioteka, atliekanti mokslinius tyrimus bibliotekininkystės, bibliografijos ir knygotyros srityse;
2. Mokslinėmis bibliotekomis galima laikyti universalias ir specialiąsias bibliotekas, atsižvelgiant į ryškėjančią tendenciją keisti visų tipų bibliotekas, ypač technines į mokslines;
3. Mokslinė biblioteka – tai tiesiog pavadinimas, kuris bibliotekai suteikiamas už darbą tam tikrose srityse;
4. Mokslinėmis bibliotekomis galima vadinti bibliotekas, aptarnaujančias mokslą;
5. Mokslininkų bibliotekų srityje yra sunkiai apsprendžiamas, todėl bibliotekų tipologijoje reikėtų šio termino atsisakyti;
6. Mokslinėmis yra visos bibliotekos, tarp jų ir masinės (nepriklausomoje Lietuvoje – viešosios), kurios dalyvauja mokslo ir gamybos vystymesi.

Tai nėra visi pasiūlyti apibrėžimai, tačiau artimiausias nagrinėjamai temai – mokslinėmis laikyti pirmiausia tas bibliotekas, kurios orientuojasi į mokslinės informacijos teikimą [69].

Reikėtų apžvelgti ir atskirų rusų bibliotekininkystės tyrėjų nuomones, nes jos šiek tiek varijavo, mokslinės bibliotekos atsidurdavo skirtingose bibliotekų tipologijos vietose.

Populiariausias bibliotekų skirstymas – į specialiąsias ir universalias; mokslinės bibliotekos dažniausiai atsiranda po specialiosios bibliotekos pavadinimu. Taip struktūruota ir **T. F. Karatiginos** klasifikacija. Autorės pozicija yra įtikinamai argumentuota ir nekelianti abejonių: tik bibliotekų paskirtis gali tarnauti skirstymo pagal tipus kriterijams [69]. Tačiau šiame skirstyme nematyti mokslinių bibliotekų vietos, pagal nutylėjimą galima spręsti, jog jos priklauso specialiosioms bibliotekoms.

Leidinyje „Словарь библиотечных терминов“ (1976) išskiriami šie bibliotekų tipai: masinės bibliotekos, savarankiškos vaikų bibliotekos, profesinės-techninės mokymo įstaigų bibliotekos bei mokslinės ir specialiosios bibliotekos [67]. Ši schema labai nesiskiria nuo kitų teoretikų siūlomų klasifikacijų, tiesiog sujungiamas mokslinių ir specialiųjų bibliotekų tipas, padarant jį bendru. Toks žingsnis yra pagrįstas, nes daugelyje schemų mokslinės bibliotekos atskiriamos nuo specialiosios bibliotekos tipo (kas galėdavo klaidinti, kelti klausimą, ar specialiosios bibliotekos negali būti mokslinėmis), arba mokslinės bibliotekos tipas neišskiriamas visiškai – tuomet kyla klausimas, jo kuriuo tipu jos „glaudžiasi“. Vis dėlto šioje schemoje „mokslinių-specialiųjų“ bibliotekų išskyrimas taip pat gali būti diskutuojamas – ne visos specialiosios bibliotekos gali būti laikomos mokslinėmis, kaip ir ne visas mokslines bibliotekas galima pavadinti specialiosiomis.

Tęsdamas diskusiją lietuvių bibliotekininkystės tyrinėtojas **S. M. Dubauskas** pastebėjo, kad ne visos specialiosios bibliotekos tarnauja mokslui. Labiausiai įtikinamas pateikiamas argumentas – mokyklinių bibliotekų, kurios skirtos pagelbėti mokymo procesams. Siūlomas autoriaus bibliotekų skirstymas – į mokslines, bendrąsias, gamybines ir mokymo (mokyklines) [69]. Tad mokslinės bibliotekos čia išskiriamos atskiru tipu. Vis dėlto lieka neaišku, kurioje klasifikacijos vietoje galėtų būti akademinės (ar jos priskiriamos prie mokymo, ar prie mokslinių), nacionalinė (bendroji ar mokslinė biblioteka).

Diskusijoje dalyvavęs **I. M. Frumin** pasiūlė išskirti keturis bibliotekų tipus: viešosios, masinės, mokyklinės ir vaikų namų, specialiosios [69]. Tačiau ši klasifikacija ne tik neatskleidžia mokslinių bibliotekų vietos bibliotekų sistemoje, bet ir įvelia neaiškumų: šakinės bibliotekos čia gali būti priskiriamos ir viešosioms, ir specialiosioms bibliotekoms. Šioje klasifikacijoje nematyti ir mokslinės bibliotekos vietos – turint omenyje sovietinės bibliotekininkystės tradiciją, jas galima skirti prie specialiųjų bibliotekų, tačiau nežinant bendro tuometinio konteksto, jas galima būtų skirti ir prie kai kurių viešųjų bibliotekų.

A. Ja. Černiak (1980) manė, kad bibliotekų veikla yra sąlygojama socialinės paskirties, todėl visą bibliotekų visumą būtų galima padalyti į keturias grupes: masinės, mokslinės, mokomosios ir gamybinės bibliotekos. Remiantis profesionalaus ir neprofesionalaus skaitymo pobūdžio principais, šiuos klasifikacijos požymius galima sustambinti [68], jas skirstant į specialiąsias ir masines. Specialiosios bibliotekos toliau diferencijuojamos pagal socialinės paskirties gilinimo požymį. A. Ja. Černiak siūlo tokią schemą: speciali biblioteka – *mokslinė* biblioteka, *mokomoji* biblioteka, *gamybinė* biblioteka. Jis teigia, kad kiekvieną iš šių potipių galima diferencijuoti toliau, bet jau ne pagal visuomeninės paskirties požymio gilinimą, bet tematinio pagrindu [68]. Tad mokslinė biblioteka tampa specialiosios bibliotekos potipiu. Toks

sprendimas yra pagrįstas ir pakankamai argumentuotas, tačiau čia taip pat iškyla akademinių bibliotekų tipo klausimas.

S. V. Petrova apibendrina, kas jau buvo pasiekta, ir pasiūlė bibliotekų tipų skirstymą: palikti masines bibliotekas ir specialiąsias. Masinės skirtos neprofesionaliems skaitymams, ir specialiąsias, skirta profesiniams skaitymams [69]. Tad ši schema – analogiška A. Ja. Černiako siūlomai.

Algimantas Čepanauskas (1986) siūlo tris pagrindinius bibliotekų tipus: mokslines, viešąsias ir mokyklines. Vėliau šiuos tipus siūloma skirstyti į rūšis. Mokslinės bibliotekos fondų pagrindu gali būti skirstomos į universalias, daugiašakines akademinės, universitetines ir šakines (medicinos, žemės ūkio, technikos ir kt.); pagal teritorinį principą – į respublikos, sričių, krašto bibliotekas [69]. Nors ši klasifikacija – originali ir apibendrinanti iki tol siūlytas klasifikacijas, tačiau lieka nepagrįstas specialiųjų bibliotekų išskyrimas. Jei jos priskiriamos mokslinėms bibliotekoms – kyla klausimas, ar visas jas tokiomis galima pavadinti.

R. Motulskis savo darbe (1990) išskiria bibliotekinius poreikius, t.y. informacinius, dokumentinius ir bibliografinius vartotojo poreikius, patenkinamus bibliotekų pagalba. Jis teigia, kad egzistuoja trijų tipų bibliotekiniai poreikiai, kurių pagrindu (remdamasis socialine bibliotekų paskirtimi, t.y. bibliotekinių poreikių patenkinimu jų pagalba) ir išskiria tris pagrindinius bibliotekų tipus:

1. bibliotekos, tenkinančios bendrus bibliotekinius poreikius (viešosios arba masinės);
2. bibliotekos, tenkinančios ypatingus bibliotekinius poreikius (specialiųjų bibliotekų tenkinami poreikiai jau yra nulemti jų veiklos sferos, universalios arba šakinio fondo profilio);
3. bibliotekos, tenkinančios vienintelių bibliotekinius poreikius (asmeninės bibliotekos) [66].

Jis išskiria keturias specialiųjų bibliotekų rūšis: mokomoji, gamybinė, mokslinė (tai speciali biblioteka, tenkinanti mokslinius bibliotekinius vartotojų poreikius) ir valdybos biblioteka [66].

Apibendrinant galima teigti, jog Sovietų Sąjungos laikotarpiu pasirodžiusiuose bibliotekininkystės vadovėliuose bei šios srities tyrinėtojų darbuose bibliotekos klasifikuojamos pirmiausia atsižvelgiant į jų socialinę paskirtį. Į tipus ir rūšis jos skirstomos pagal šiuos požymius: knygų fondo turinį, darbo su skaitytojais pobūdį, žinybinę priklausomybę ir paskirtį. Atsižvelgiant į minėtus požymius bei siūlomas schemas, bibliotekos grupuojamos į:

1. Masinės arba viešąsias;
2. Mokslines ir specialiąsias bibliotekas [31].

Toks grupavimas atspindi ir apibendrina praktiškai visų autorių klasifikacijos schemas. Dauguma jų yra panašios, nėra žymių nesutarimų, jose:

- ✓ Mokslinės bibliotekos įvardijamos kaip atskiras bibliotekų tipas;
- ✓ Mokslinių bibliotekų tipas nėra įvardijamos, šios bibliotekos pagal nutylėjimą arba kaip atskiras bibliotekų potipis yra priskiriamos prie specialiųjų bibliotekų;
- ✓ Įvedamas naujas bibliotekų tipas – mokslinės-specialiosios, į kurias apjungiamos mokslinės, specialiosios, kai kuriose schemose – ir akademinės bibliotekos.

Daug įtakos šių autorių darbams turėjo vyravęs tuo metu požiūris į biblioteką, kaip į įstaigą, organizuojančią visuomeninį knygos naudojimą komunistinio dirbančiųjų auklėjimo tikslais. Todėl šiuos darbus ir pasiūlymus reikėtų vertinti kritiškai, tačiau jų neatsisakyti ir jais remtis. Šios schemas Lietuvai atgavus nepriklausomybę staiga nepasikeitė, tik šiek tiek pasikoregavo kaip kurių bibliotekų tipų pavadinimai, nežymiai pakito kai kurių bibliotekų statusas.

Aptartos bibliotekų sistemos ir bibliotekų tipologijos schemas remiasi vienu – socialinės paskirties kriterijumi. Bibliotekos paskirtis priklauso nuo jos funkcijų, vietos bibliotekų sistemoje, vaidmens bibliotekų susivienijimuose, aptarnaujamų skaitytojų grupių ir daugelio kitų aspektų [69].

Šiuose bibliotekų skirstymo ir jų priskyrimo tipams paieškose dauguma autorių tapatina „tipologijos“ ir „klasifikacijos“ terminus. Šiuos klausimus nagrinėjusi rusų mokslininkė **M. Akilina** teigė, kad klasifikacija yra bibliotekų diferenciacija pagal atskirus požymius, o tipologija susijusi su objektų grupavimu jų tam tikro apibendrinančio modulio, vadinamo tipu, pagrindu [65].

M. Akilina konstatuoja kad tipologizuojant bibliotekas leistinas kai kurių logikos dėsnų pažeidimas. Tuo tarpu klasifikuojant būtina laikytis griežto objektų dalijimo pagal logikos dėsnius. Kadangi tipologija leidžia apytikrį panašumą, daugybės priskyrimą skirtingiems tipams, tipologinė schema nėra griežtai fiksuota [65].

Autorės nuomone, tipu galima vadinti bet kurią bibliotekų daugybę, turinčią panašius tipologinius požymius, jeigu pagal ją yra galimas modelio sukūrimas, o potipį naudoti esant būtinumui parodyti tipų santykį. Svarbiausias reikalavimas – kad šie požymiai būtų iš tikrųjų tipologiniai. Jais gali būti:

- ✓ komplektuojamų dokumentų rūšys – pagal materialią konstrukciją, žanrą, tematiką, kalbą;
- ✓ vartotojų grupės – pagal amžių, lytį, fizines galimybes, profesiją;
- ✓ informacinių poreikių, susijusių su skirtingomis vartotojo veiklos rūšimis (mokomąja, profesionaliąja, moksline, valdybos, visuomenine, religine, privačia) tenkinimas;

- ✓ nuosavybės forma – visuomeninė, kooperatyvinė, privati, asmeninė;
- ✓ veiklos mastai – šalis, regionas, sritis, rajonas, miestas, kaimas;
- ✓ funkcijos, vykdomos bibliotekos kitų bibliotekų sistemoje, – metodinės, subordinacinės (centrinė, filialas), depozitinio saugojimo;
- ✓ paslaugų vartotojams rūšys – skaityklų suteikimas, priartinimas prie gyvenamosios, darbo vietos [65].

Tad M. Akilina atskiria tipologijos ir klasifikacijos sąvokas vieną nuo kitos ir priima išvadą, kad jos sprendžia įvairius uždavinius, tačiau yra glaudžiai susijusios viena su kita. Patogiau, praktiškiau ir teisingiau kiekvienam atvejui kurti savo klasifikaciją ir tipologiją.

Šiame darbe mokslinių bibliotekų vietos ieškoma ir stengiamasi ją nustatyti remiantis tipologijos principais, mokslinių bibliotekų tipą siūloma nustatyti pasiremiant keliais iš M. Akilinos siūlomų tipologijos požymių: jais gali būti komplektuojamos literatūros rūšis (mokslinės bibliotekos kaupia mokslinę informaciją); vartotojų grupės (pagrindinė mokslinių bibliotekų vartotojų grupė pirmiausiai yra mokslinė ir akademinė bendruomenė); informacinių poreikių tenkinimas (pirmiausia tenkinami specializuoti moksliniai poreikiai); paslaugų vartotojams rūšys (pirmiausia – informavimas ir mokslinės informacijos teikimas, mokslinių tyrimų aprūpinimas).

Išanalizavus bibliotekų klasifikacijos ir tipologijos schemas, daugiausiai dėmesio skyrus mokslinių bibliotekų vietos jose nustatymo principams ir argumentams, kodėl mokslinės bibliotekos turėtų būti būtent toje sistemos vietoje, gautas pagrindas ieškant šiandieninės Lietuvos mokslinės bibliotekos apibrėžimo ir vietos bibliotekų sistemoje. Šios problemos sprendžiamos 2.2 skyriuje.

2.2. Mokslinės bibliotekos samprata ir vieta Lietuvos bibliotekų sistemoje

Šiandieninėje informacijos visuomenėje, kada didžiausias sėkmės faktorius – inovacijos, kurias lemia moksliniai tyrimai, mokslinės bibliotekos įgyja vis didesnę svarbą. Nors teisinėje ir strateginėje Lietuvos bazėje mokslinės bibliotekos nėra apibrėžtos nei kaip mokslinių tyrimų vykdytojos (nors šią veiklą jos atlieka, tačiau tik siauresnėje – bibliotekininkystės, knygotyros, bibliografijos srityse), nei kaip mokslinių tyrimų atlikimo pagalbininkės, vis dėlto dalyvauja mokslinio darbo, mokslinių tyrimų procesuose.

Didžiausia problema ta, kad mokslinių bibliotekų terminas Lietuvoje nėra apibrėžtas: nenustatytas Lietuvos teisinė bazėje, mokslinės bibliotekos kaip pats tipas nedalyvauja bibliotekų statistikoje, profesinėje literatūroje apie jas rašoma, tačiau dėl neapibrėžtumo mokslinėmis

laikomos skirtingos bibliotekos. Tas apunkina mokslinių bibliotekų egzistavimo ir svarbos pagrįstumą – kadangi jos nėra išskirtos kaip atskiras bibliotekų tipas, jų skaičius, informacija apie darbo rezultatus neatsispindi bibliotekų statistikoje. Dėl to sunku spręsti, kiek jos prisideda prie informacinės visuomenės plėtros bei kokie kiti jų veiklos rodikliai.

Šiame skyriuje yra aiškinamasi, koks yra mokslinės bibliotekos apibrėžimas, jos vieta Lietuvos bibliotekų sistemoje bei kurias Lietuvos bibliotekas galima vadinti mokslinėmis. Šie klausimai nagrinėjami remiantis praeityje siūlytomis bibliotekų klasifikacijos schemomis, Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymu bei bibliotekų statistika, bibliotekų veiklos, jų dalyvavimo mokslinių bibliotekų asociacijose analize bei profesinės spaudos siūlymais.

1993 m. išleistame „Informacijos terminų žodyne“ mokslinėmis bibliotekomis siūloma vadinti „bibliotekas, komplektuojančias mokslinius dokumentus, aptarnaujančias įvairių sričių mokslo darbuotojus bei atliekančias su jos veikla susijusius mokslo tiriamuosius darbus [47].

1997 m. pasirodžiusiame „Knygotyros“ enciklopediniame žodyne siūlomas mokslinės bibliotekos apibrėžimas – tai biblioteka, kuri „komplektuoja ir laiko mokslinę literatūrą, atlieka mokslinius bibliotekininkystės, bibliografijos ir knygotyros tyrimus“ [10].

Atsižvelgiant į šiuos apibrėžimus, profesinėje spaudoje reiškiamus pastebėjimus ir mintis, galima daryti išvadą, jog mokslinę biblioteką turėtų apibrėžti kelios sąvokos: maksimalus mokslinės literatūros fondų suformavimas; sąlygos, sudarytos tyrinėtojams dirbti; mokslinių bibliotekų pasirengimas ne tik aprūpinti mokslinių tyrimų procesus, bet ir pačios atlikti mokslinius tyrimus.

Tad šiame darbe, remiantis bibliotekų tipologijos schemomis bei profesine literatūra ir mokslinei bibliotekai priskiriamomis svarbiausiomis funkcijomis, siūlomas šis mokslinės bibliotekos apibrėžimas:

Mokslinė biblioteka – tai biblioteka, kuri savo fondus formuoja mokslinės literatūros pagrindu, tenkina mokslinių tyrinėjimų poreikius ir pati atliekanti mokslinius tyrimus.

Svarbiausias mokslinės bibliotekos apibrėžimo akcentas – **moksliniai tyrimai**. Jie Lietuvos mokslo ir studijų įstatyme nėra apibrėžiami. Čia nurodomas tik jų skirstymas į fundamentinius (eksperimentiniai ir (arba) teoriniai darbai, atliekami pirmiausia reiškinių esmei ir stebimai tikrovei pažinti, tuo metu neturint tikslo konkrečiai panaudoti gautus rezultatus) ir taikomuosius (eksperimentiniai ir (ar) teoriniai pažinimo darbai, pirmiausia skiriami specifiniams praktiniams tikslams pasiekti arba uždaviniams spręsti) mokslinius tyrimus [43]. „Informacijos terminų žodyne“ mokslinė veikla apibūdinama kaip „tikslinga žmogaus veikla,

kurios funkcija – tirti tikrovę, išaiškinti tiriamų objektų ypatybes, dėsningumus ir pan. ir gautus rezultatus apibendrinti bei panaudoti praktikoje [48].

Kadangi šie apibrėžimai yra sudėtingi ir nepritaikyti mokslinių bibliotekų veiklai, **mokslinis darbas** mokslinių bibliotekų kontekste šiame darbe suprantamas kaip tyrimų atlikimas ir jų pagrindu mokslinių publikacijų rengimas, konferencijų ir kitų renginių organizavimas, duomenų bazių ir kitos elektroninės informacijos kūrimas ir kt.

Nors mokslinės bibliotekos nėra įtraukiamos į mokslinių tyrimų įstaigų sąrašą (teisinėje Lietuvos bazėje nurodoma, jog mokslinių tyrimų įstaigos yra valstybės mokslo institutai, universitetų mokslų institutai bei valstybės mokslo įstaigos [43]), bibliotekos aptarnauja šias įstaigas, kaupia, sistemina ir teikia naudotis moksliniams tyrimams reikalingus duomenis ir informaciją, taigi prisideda prie tyrimų procesų. Mokslinių bibliotekų darbe taip pat atliekami moksliniai tyrimai, kurių reikšmė dar nesuprasta Lietuvos valdžios ir dar neapibrėžta įstatymais bei strateginiais dokumentais.

Nors mokslinių bibliotekų apibrėžimas Lietuvos profesinėje spaudoje yra naudojamas, vis dėlto jis nėra teisiškai ir strategiškai priimtas. Tai daugiau profesinės bendruomenės susitarimo reikalas, kurio neapibrėžus iškyla nesusikalbėjimo, nesusitarimo grėsmė. Pasiremiant skirtingais vertinimo kriterijais, mokslinės bibliotekos apibrėžimui keliant nevienodus reikalavimus, mokslinėmis yra laikomos skirtingos bibliotekos.

Tad apibrėžus mokslinės bibliotekos sąvoką, galima nagrinėti, kurioje Lietuvos bibliotekų sistemos vietoje jos yra ir kurias Lietuvos bibliotekas galima pavadinti mokslinėmis.

Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatyme (nei pirmajame, priimtame 1995 metais, nei galiojančiame dabar, priimtame 2004 m. [41]) mokslinės bibliotekos nėra įvardijamos. Čia apibūdintas Lietuvos bibliotekų tinklas. Jį vertėtų trumpai paanalizuoti, kadangi jame bus ieškoma mokslinių bibliotekų vietos.

Lietuvos bibliotekų tinklą sudaro kelios bibliotekų sistemos. Pirmiausia Lietuvoje veikiančios bibliotekos yra skiriamos į **valstybines** – kurių steigėjai yra valdymo institucijos, savivaldybės bei kitos institucijos, ir **nevalstybines bibliotekas**, įsteigtas nevalstybinių įmonių ir nevyriausybinių organizacijų bei fizinių asmenų [32]. Tačiau šiame skirstyme mokslinių bibliotekų klausimas dar negali būti paliestas, nes mokslinės bibliotekos gali būti skiriamos tiek prie vienos, tiek prie kitos bibliotekų grupės.

Lietuvos bibliotekų sistemą sudaro **Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka** – pagrindinė visiems prieinama mokslinė Lietuvos Respublikos biblioteka; **apskritis viešosios bibliotekos** – jos užtikrina valstybinių bibliotekininkystės plėtojimo programų vykdymą apskrityje, aptarnauja vartotojus, yra apskrities teritorijoje veikiančių viešųjų bibliotekų veiklos tyrimo, koordinavimo, metodinės pagalbos, tarpbibliotekinio abonemento, bibliografijos,

kraštotyros ir informacijos centrai; **savivaldybės viešosios bibliotekos** – kaupia ir saugo savivaldybės poreikius tenkinantį universalų dokumentų fondą, aptarnauja vartotojus, dalyvauja formuojant Lietuvos bibliotekų fondą ir kuriant bibliotekų informacijos sistemą; **mokslo ir studijų institucijos bibliotekos** – jos kaupia ir saugo dokumentų fondą, kuris tenkina mokslinių tyrimų įstaigos poreikius, aptarnauja vartotojus ir dalyvauja formuojant Lietuvos bibliotekų fondą bei kuriant bibliotekų informacijos sistemą; **mokyklų bibliotekos** – jose aptarnaujamos mokyklų bendruomenės; **specialiosios bibliotekos** – kaupia ir saugo specializuotą Lietuvos bei užsienio šalių dokumentų fondą, aptarnauja vartotojus, dalyvauja formuojant Lietuvos bibliotekų fondą ir kuriant bibliotekų informacijos sistemą; **kitos bibliotekos** - tai bibliotekų veikla užsiimantys viešieji ar privatūs juridiniai asmenys [41] (bibliotekų kiekis pagal tipus ir institucinę priklausomybę pateikiamas 1 priede).

Įstatyme paminima, kad pagrindinė Lietuvos mokslinė biblioteka – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Čia paminimos ir mokslo ir studijų institucijų bibliotekos. Jos yra vienintelis tipas, kurio pavadinime paminimas „mokslas“, tarp jų funkcijų nurodoma ir tai, jog savo sukauptais ir saugomais fondais jos padeda tenkinti mokslinių tyrimų įstaigos poreikius. Tad nors jos pilnai neatitinka šiame darbe siūlomo mokslinės bibliotekos apibrėžimo, vis dėl to yra jam artimos. Mokslinėms bibliotekoms galėtų būti ir apskričių viešosios bibliotekos, kurios atlieka apskrities teritorijoje veikiančių viešųjų bibliotekų veiklos tyrimus (kurie gali būti laikomi moksliniais) bei yra savo srities informacijos centrais. Čia paminimos specialiosios bibliotekos taip pat gali būti mokslinėmis dėl savo fondų specifiškumo – jos kaupia ir saugo specializuotus dokumentų fondus. Tokie fondai yra pritaikyti išskirtinai mokslo tiriamajai veiklai, yra išsamūs ir sudarantys sąlygas pagelbėti mokslinei, profesinei, akademiniai veiklai.

Minėtame įstatyme bibliotekos, kuriose sukauptas rašto ir kultūros paveldas turi išskirtinę reikšmę mokslui, švietimui, kultūrai ir šalies ūkiui. Jos vadinamos valstybinės reikšmės bibliotekomis [41]. Lietuvoje tokių bibliotekų yra penkios: Lietuvos aklųjų biblioteka, Lietuvos medicinos biblioteka, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Lietuvos technikos biblioteka bei Vilniaus universiteto biblioteka.

Dėl šių bibliotekų priskyrimo mokslinėms darbo autorė neabejoja. Nors kai kurios bibliotekos galima priskirti mokslinėms jau pagal jų užimamą vietą Lietuvos bibliotekų sistemoje (Lietuvos aklųjų biblioteka, Lietuvos medicinos biblioteka, Lietuvos technikos biblioteka priklauso specialiųjų bibliotekų sistemai; Vilniaus universiteto biblioteka – mokslo ir studijų institucijų bibliotekoms), jų priskyrimas valstybinės reikšmės bibliotekoms yra dar kartą patvirtinamas.

Lietuvos bibliotekų statistikoje [34] pateikiama bibliotekų sistemos schema yra analogiška aprašomai Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatyme. Joje taip pat neatsispindi

Lietuvos mokslinės bibliotekos, tad nėra aišku, kokios jos yra bei kokia Lietuvos mokslinių bibliotekų statistika ir jų veiklos rezultatai.

Vien Lietuvos bibliotekų įstatyme ir Lietuvos bibliotekų statistikoje atspindima Lietuvos bibliotekų tinklo schema nepakankama nutarti, kurioje vietoje ir kokios yra Lietuvos mokslinės bibliotekos. Tai bandoma išsiaiškinti remiantis mokslinių bibliotekų vieta bibliotekų ir tipologijų schemose (šis klausimas buvo nagrinėtas 2.1 skyriuje), profesine spauda bei dalyvavimo profesinių asociacijų veikloje analize.

1993 m. išleistame leidinyje „Lietuvos mokslinių bibliotekų sistema“ [38] teigiama, jog Lietuvos bibliotekų tinklą sudaro kelios bibliotekų sistemos, tarp kurių mokslinių bibliotekų tinklui priklauso Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka ir kitų aukštųjų mokyklų, Lietuvos technikos ir Lietuvos medicinos bibliotekos. Iš viso – 23 bibliotekos. Čia pažymima, kad „nors daugumos Lietuvos aukštųjų mokyklų bibliotekos mažesnės ir yra lokalinės reikšmės, jų fondai labiau skirti mokymo procesui aprūpinti, jų mokslinės literatūros kolekcijos negausios“, vis dėlto jas galima skirti prie mokslinių bibliotekų [38].

1993 m. liepos 8 d. buvo pasirašyta Lietuvos mokslinių bibliotekų sutartis, kurioje aštuonių Lietuvos mokslinių bibliotekų direktoriai susitarė sukurti nacionalinės reikšmės mokslinių bibliotekų integruotą informacinę sistemą. Dėl šių bibliotekų priskyrimo mokslinėmis daug abejonių nekyla (šią sutartį priėmė Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilniaus universito biblioteka, Kauno technologijos universiteto biblioteka, Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, Lietuvos technikos biblioteka, Lietuvos medicinos biblioteka bei Kauno viešoji biblioteka), vis dėl to šios organizacijos pagrindinis tikslas – „aprūpinti Lietuvos ir užsienio vartotojus informacija, sukaupia ir kaupiama bibliotekose bei informacijos įstaigose“ [39] rodo, kad svarbiausia šios organizacijos veikloje nėra mokslinis bendradarbiavimas, mokslinių tyrimų ar pan. vystymas. Tą dar kartą įrodo ir nuostata, jog į šią sistemą gali jungtis ne tik mokslinės bibliotekos, bet ir informacijos įstaigos [39]. Tad narystė kuriant nacionalinės reikšmės mokslinių bibliotekų integravimo sistemą nėra faktas, leidžiantis nekvestionuojant jas skirti mokslinių bibliotekų tipui.

„Knygotyros“ enciklopediniame žodyne (1997) teigiama, jog mokslinėmis bibliotekomis yra laikomos nacionalinės, valstybinės, aukštųjų mokyklų, mokslo akademijų, įvairių mokslo įstaigų, konstruktorių biurų ir kitos bibliotekos [10]. Tad šis siūlymas yra artimas Lietuvos bibliotekų įstatymo siūlymams; šiame apibrėžime nurodomos bibliotekos išliktų tos pačios, kurios nurodomos ir minėtame įstatyme. Klausimas iškyla tik dėl „konstruktorių biurų“ bibliotekų, apie kurias nėra jokios statistikos, jos nėra rašomos ir profesinėje spaudoje.

2001 m. gruodžio 4 d. įkurta Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija, oficialiai užregistruota 2002 m. balandžio 2 d. Ji įkurta likvidavus nuo 1993 m. liepos veikusį Lietuvos mokslinių bibliotekų susivienijimą, kadangi jo tikslai jau buvo pasiekti, o šiandieniniai poreikiai pasikeitę. Todėl 23 Lietuvos mokslinės bibliotekos nutarė įsteigti naują asociaciją, kurios pagrindiniai uždaviniai – skatinti virtualių bibliotekų kūrimą, rengti ir diegti bibliotekose pažangias technologijas ir projektus, rūpintis elektroninių duomenų bazių prenumerata Lietuvos bibliotekoms, koordinuoti užsienio periodinių leidinių komplektavimą, plėtoti tarpbibliotekinius mainus ir daug kitų darbų [3]. Šiandien šiai asociacijai priklauso 25 Lietuvos bibliotekos ar įstaigos, savo struktūroje turinčios bibliotekas (jų sąrašas pateikiamas 2 priede). Vis dėl to visų asociacijos veikloje dalyvaujančių bibliotekų negalima laikyti mokslinėmis – tą rodo pagrindiniai jos veiklos uždaviniai, orientuoti į komplektavimą bei technologijų plėtrą.

Europos mokslinių bibliotekų asociacijai LIBER priklauso šešios Lietuvos bibliotekos: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, Vilniaus pedagoginio universiteto biblioteka, Šiaulių universiteto biblioteka, Klaipėdos universiteto biblioteka [53]. Dėl šių bibliotekų skyrimo mokslinėms darbo autorė neabejoja, tačiau jos nėra vienintelės Lietuvos mokslinės bibliotekos, tad dalyvavimas šios asociacijos veikloje negali būti vienintelis mokslinės bibliotekos apibrėžimo kriterijus.

Remiantis šia medžiaga bei išsamesne bibliotekų veiklos analize, darbo autorė mokslinėmis Lietuvos bibliotekomis siūlo laikyti Lietuvos nacionalinę biblioteką, penkias Lietuvos valstybinės reikšmės bibliotekas: Mokslų akademijos biblioteką, Lietuvos medicinos biblioteką, Lietuvos technikos biblioteką, Lietuvos aklųjų biblioteką ir Vilniaus universiteto biblioteką. Taip pat tokiomis darbe laikoma didžioji dalis Lietuvos aukštųjų mokyklų bibliotekų, Lietuvos apskričių viešosios bibliotekos bei dalis Lietuvos specialiųjų bibliotekų (kelios iš jų yra tarp valstybinės reikšmės bibliotekų).

Nors dauguma šių bibliotekų ne visiškai atitinka šiame darbe naudojamą mokslinės bibliotekos apibrėžimą, tačiau svarbiausieji kriterijai – aptarnaujama mokslinė bendruomenė, mokslinių tyrimų aprūpinimas bei pačių bibliotekų organizuojamas mokslinių tyrimų atlikimas leidžia jas tokiomis vadinti.

Daugiau klausimų galėtų sukelti Lietuvos apskričių viešųjų bibliotekų priskyrimas mokslinėmis. Tačiau jų metodinės ir mokslo tiriamosios veiklos funkcija leidžia prisidėti prie Lietuvos mokslinių tyrimų veiklos. Nors šių mokslinių tyrimų rezultatai kuklūs, bet mokslo tiriamosios veiklos svarba ir būtinybė ją stiprinti nekelia abejonių. Aktualių bibliotekų klausimų nagrinėjimo, metodikos rekomendacijų rengimo uždaviniai priklauso mokslinių tyrimų ir jų

rezultatų diegimo sričiai [57] . Apskričių viešųjų bibliotekų komplektuojami išsamūs kraštotyriniai fondai taip pat leidžia prisidėti (nors ir prie siauresnės srities) tyrimų.

Akademinės bei specialiosios bibliotekos taip pat įgyvendina pagrindinius mokslinių bibliotekų uždavinius: propaguoja mokslo pasiekimus, padeda ruošti įvairių ūkio šakų bei kultūros specialistus bei kelti jų kvalifikaciją, informuoja mokslininkus ir specialistus apie literatūrą [30].

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos statusas (pagrindinė visiems Lietuvos vartotojams prieinama mokslinė Lietuvos Respublikos biblioteka) bei dauguma jos atliekamų funkcijų (bibliografinės bei statistinės apskaitos tvarkymas, kaupimas ir analizavimas; šalies mokslui, švietimui, kultūrai ir ūkiui reikalingų dokumentų kaupimas ir saugojimas; valstybės einamosios ir nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos, įvairių mokslo sričių bibliografinių rodyklių rengimas ir leidimas; suvestinių katalogų ir duomenų bazių sudarymas; projektų rengimas ir dalyvavimas juose; renginių organizavimas; bibliotekų veiklos teorinių ir praktinių problemų tyrinėjimas ir kt. [40]) leidžia neabejoti jos priskyrimui mokslinių bibliotekų tipui.

Remiantis šiame skyriuje pateikta informacija, darbo autorė siūlo tokią supaprastintą Lietuvos mokslinių bibliotekų schemą:

- ✓ Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka;
- ✓ Lietuvos specialiosios bibliotekos;
- ✓ Lietuvos aukštųjų mokyklų bibliotekos;
- ✓ Lietuvos apskričių viešosios bibliotekos.

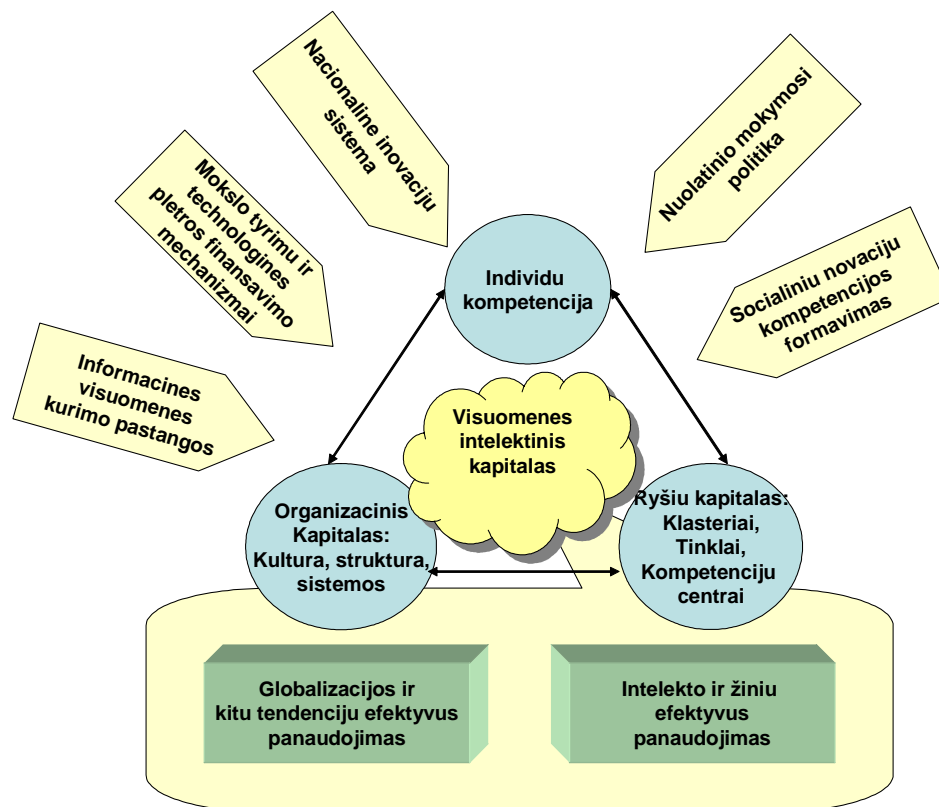
2.3. Bibliotekos žinių visuomenės ir mokslo politikos kontekste

Šiame skyriuje, atsižvelgiant į informacinės visuomenės plėtros kontekstą ir jos įtakojamus pokyčius ir naujus reikalavimus, nagrinėjamas Lietuvos mokslinių bibliotekų indėlis į informacijos ir mokslo politikos vystymą.

Mokslo politikos reikšmė akcentuojama ir Europos Sąjungos, ir Lietuvos strateginiuose dokumentuose. 2002 m. priimtos Lisabonos strategijos pagrindas – spartus kiekybinis ir kokybinis mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros augimas. Šios politikos įgyvendinimo priemonė - Europos mokslinių tyrimų erdvės sukūrimas [49]. Lietuvos valstybės ilgalaikės raidos strategijos pagrindinis tikslas – sukurti aplinką, palankią plėtoti šalies materialinei ir dvasinei gerovei, kurią apibendrintai nusako žinių (informacijos) visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika [44]. Išryškėja žinių ir intelektualio kapitalo plėtros, jų naudojimo

gerovei kurti svarba, kaip nuolatinio mokymosi, nacionalinės inovacijų sistemos, taip pat socialinių inovacijų, naujų žinių generavimo ir naudojimo užtikrinimas [28].

Mokslo žinios, mokslo tyrimai ir eksperimentinė plėtra, jų rezultatų dominavimas šalies ekonomikos plėtroje – viena būtinausių informacinės visuomenės ekonomikos sąlygų. Žinių ekonomikai įtakos darantys veiksniai pateikiami 2 paveiksle.

2 pav. Žinių ekonomikos kūrimuisi įtaką darantys veiksniai [28].

2003 m. tuometinė Lietuvos Respublikos kultūros ministrė Roma Dovydenienė teigė, jog „galima drąsiai tvirtinti, jog bibliotekos vienos pirmųjų ir pasaulyje, ir Lietuvoje suvokė informacinės visuomenės plėtojimo veiksmų poreikį, ko rezultatai yra pastebimi. Nors ir pamažu, vis dėlto modernizuojama materialinė bibliotekų bazė – jungiamasi prie pasaulio informacijos tinklų, rengiamos naujos kompiuterizuotos darbo vietos“ [9].

Tačiau to neužtenka, norint aktyviai prisidėti prie informacinės infrastruktūros vystymo. Bibliotekos, ypač mokslinės, turi ne tik plėtoti savo materialinę ir techninę bazę, vystyti informacinius tinklus ir aktyviai į juos jungtis. Jos, kaip informacijos ir žinių institucija, jau turi dominuojantį akcentą. Tą lemia tokios priežastys:

- ✓ Bibliotekoje diegiamos pažangios informacijos ir komunikacijos technologijos, kurios užtikrina vartotojui greitą žinių paiešką;
- ✓ Bibliotekoje prieinami nacionaliniai ir tarptautiniai žinių ištekliai;
- ✓ Biblioteka tarpininkauja žinių paieškos procese;

- ✓ Bibliotekoje sudarytos visą gyvenimą nenutrūkstančio mokymosi sąlygos [26].

Tad bibliotekos jau nebetarnauja tik kultūrai, švietimui, informacijai, laisvalaikiui, demokratijai. Šiandien jos turi padėti užtikrinti atviros visuomenės kūrimą [64]. Iš kitos pusės, socialinė bibliotekos funkcijos – plėtoti šalies mokslinę-techninę pažangą, siekti, kad Lietuvos visuomenė taptų žingeidi, padėti siekti dvasinės ir materialinės gerovės visoms gyventojų grupėms, padėti išlaikyti ir plėtoti nacionalinį identitetą integracijos į Europos Sąjungą sąlygomis, padėti plėtoti informaciją apie pramonę, žemės ūkį, prekybą ir įvairias paslaugas, siekiant visų gamybos šakų efektyvumo ir konkurencingumo pasaulinėje rinkoje. Siekdamos dalyvauti ir daryti įtaką šiems procesams, bibliotekos turėtų būti pasiruošusios nuolatinėms permainoms, ieškoti pačių įvairiausių priemonių naujovių diegimui, numatyti vartotojų struktūros ir jų poreikių pasikeitimus, vystyti ir kaupti sau palankia linkme įstatymų leidybą [68]. Todėl bibliotekų veiklą reikia nagrinėti visuomenės informacijos infrastruktūroje bei mokslo politikos kontekste.

Informacinės visuomenės klestėjimo pagrindu laikomas žinių trikampis. Jį sudaro trys elementai: moksliniai tyrimai (laikomi svarbiausiu šiuolaikinės visuomenės plėtros varikliu), švietimas ir inovacijos [15].

Panaši sistema (nors ją būtų galima pavadinti žinių keturkampiu) deklaruojama ir Pasaulio banko, teigiančio, jog žinių ekonomikos esmę sudaro:

1. Švietimas ir mokslas;
2. Informacinė infrastruktūra;
3. Ekonominė skatinamoji ir institucinė santvarka;
4. Inovacijų sistemos [18].

Tad šioje sistemoje svarbi ir bibliotekų vieta: jos yra neatsiejama švietimo ir mokslo grandis (kaip informacijos saugotojos, teikėjos, mokymosi visą gyvenimą užtikrintojos), tradiciškai bibliotekos yra svarbi informacinės infrastruktūros dalis (šis klausimas diskutuotas 1.1. skyriuje), dėl pagalbos moksliniams tyrimams, pačių atliekamo mokslinio darbo, pokyčių savo veiklos procesuose prisideda prie inovacijų plėtros.

Kadangi nagrinėjamos temos objektas – mokslinės bibliotekos, šiame skyriuje daugiau dėmesio skiriama mokslo politikai bei mokslinių tyrimų klausimams.

Plėtojant informacinę visuomenę, kritiniu sėkmės faktoriumi tampa mokėjimas prisitaikyti prie kintančios situacijos bei inovacijos. Inovacijų išradimai bei diegimas remiasi moksliniais tyrimais – jie padeda nustatyti esamą situaciją, keistinas sritis, surasti sprendžiamų klausimų metodologiją ir pritaikyti tai praktikoje. Bibliotekos, informacinėje visuomenėje įgyjančios naują – informacijos centrų – funkciją, tampa svarbiomis šios sistemos dalyvėmis. Jos ir pačios atlieka tyrimus, tačiau dažniau akcentuojamas jų, kaip mokslinių tyrimų pagalbininkų,

vaidmuo. Moksliniai tyrimai atliekami pasiremiant jau turimais duomenimis ir informacija, kurie dažniausiai saugomi bibliotekose; tyrimų eigoje taip pat prireikia jau turimų šaltinių; publikuota ir nepublikuota informacija apie atliktus tyrimus yra archyvuojama ir saugoma įstaigų bibliotekose.

Mokslinių tyrimų infrastruktūra – tai tyrimams reikalingi intelektualiniai, instituciniai, materialūs ir informacijos ištekliai, tinklai, darbo priemonės ir instrumentai bei paslaugos. Mokslinių tyrimų infrastruktūrą sudaro šios dalys:

- ✓ Informacinė infrastruktūra – tyrimų šaltiniai ir duomenys;
- ✓ Komunikacinė infrastruktūra – elektroninės komunikacijos formos bei tradicinė mokslinė leidyba;
- ✓ Technologinė infrastruktūra – bendroji ir specializuota įranga;
- ✓ Socialinė infrastruktūra – šaltiniai ir priemonės bendradarbiavimui skatinti [15].

Mokslinės bibliotekos labiausiai prisideda prie pirmojo mokslinių tyrimų infrastruktūros elemento – informacinės infrastruktūros – vystymo. Tačiau šiandieninių pokyčių stumiamos, jos prisideda ir prie kitų šios sistemos elementų – diegia, plėtoja ir moko naudotis naujomis technologinėmis ir komunikacinėmis priemonėmis, turi galimybes kurti patogią, moksliniam darbui pritaikytą socialinę aplinką.

Europos strateginis mokslinių tyrimų infrastruktūros forumas ESFRI siūlo tokią tyrimų infrastruktūrų sampratą: „nauja ir gerokai atnaujinta jau veikianti materialinė bazė, kuri teikia paslaugas fundamentaliuosius ar taikomuosius tyrimus atliekančiai mokslinei bendruomenei. Infrastruktūra apima plačią mokslinių ir technologinių sričių skalę“ [15], tarp jų ir bibliotekas. Jos komplektuoja, saugo, sistemina bei užtikrina prieigą prie įvairios mokslo produkcijos ir tyrimų šaltinių. Mokslinės bibliotekos šioje sistemoje yra atsakingos už publikuotos mokslinės literatūros komplektavimą, mokslinių žurnalų ir duomenų bazių prenumeratą, institucijos mokslinių publikacijų bibliografinių duomenų kaupimą, antrinės informacijos sistemos kūrimą, kai kurių nepublikuotų dokumentų kaupimą [15].

Tarp institucijų, Lietuvoje vykdančių mokslinius tyrimus, bibliotekos nėra nurodomos. Čia įvardinama valstybiniai ir nevalstybiniai universitetai, valstybės mokslo institutai, universitetų mokslo institutai, privačios verslo įmonės bei kitos mokslinių tyrimų institucijos [49]. Dauguma šių organizacijų savo struktūroje turi mokslines bibliotekas, aptarnaujančias mokslinių tyrimų procesus, pavyzdžiui, tokios yra akademinės (universitetų), mokslinių tyrimų institutų bibliotekos. Dalis jų tarnauja tik mokslo įstaigų problemoms spręsti, kitos be šių turi ir kitų uždavinių.

Lietuvos mokslinės bibliotekos yra pasirengusios teikti akademinėi ir mokslo bendruomenei šiuolaikines mokslo tyrimams reikalingas paslaugas. Tokią galimybę sukuria jau dabar atlikti ar atliekami darbai:

- ✓ Integralių bibliotekų informacijos sistemų kūrimas (šiuo metu Lietuvoje veikia dvi tokios sistemos – LIBIS, apimantis Lietuvos nacionalinės, viešųjų ir kai kurių specialiųjų bibliotekų veiklos barus bei Lietuvos akademinėjų bibliotekų tinklo kuriamas ALEPH programinės įrangos pagrindu, apimantis universitetų, Lietuvos mokslų akademijos, mokslo institutų ir kolegijų bibliotekų viešus elektroninius katalogus internete);
- ✓ Jungimasis į pasaulio informacijos sistemas, paieškos jose suvisuotinimas;
- ✓ Akademinėjų bibliotekų įsijungimas į nuo 2001 metų vykdomą nacionalinę programą „Informacinės technologijos mokslui ir studijoms“ ITMiS (jos pagrindinis tikslas – sukurti Lietuvos mokslo ir studijų informacinę aplinką, skirtą padėti studentams, dėstytojams ir tyrėjams gauti reikiamą informaciją; panaudoti informacines technologijas Lietuvos žmonėms šviesti ir mokyti; kaupti žinioms apie mokslą ir studijas) [15];
- ✓ Skaitmeninimo darbai, suskaitmenintos informacijos prieiga (pradėti koordinuoti 2000 m., kai Feiroje susitikę Europos Sąjungos šalių ekspertai pritarė elektroninės Europos veiksmų planui, kuriame buvo numatyta skatinti europinio paveldo turinio plėtrą globaliuose tinkluose, išnaudojant visas skaitmeninių technologijų galimybes, Lietuvoje 2005 m. parengta Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncepcija) [33].

Bibliotekos, pačios organizuodamos mokslinius tyrimus, visų pirma turėtų numatyti ilgalaikę to darbo perspektyvą. Problematikos prioritetus turėtų nustatyti kompetentingos ekspertų grupės. Dalis tokių tyrimų turi būti užsakytiniai ir specialiai finansuojami. Tai turėtų daryti Lietuvos bibliotekininkų draugija, Lietuvos bibliotekų taryba, Kultūros [56], Švietimo ir mokslo ar kitos savo žinyboje turinčios bibliotekas ministerijos. Iš kitos pusės pilnavertiškai dalyvauti mokslinių tyrimų procese mokslinės bibliotekos gali tik atitikdamos bendruosius mokslo institucijoms bei mokslo produkcijai keliamus formalius ir kokybės reikalavimus, tačiau šis klausimas reikalauja daugiau diskusijų ir detalesnių tyrimų.

3. MOKSLINIŲ BIBLIOTEKŲ VIETA LIETUVOS INFORMACIJOS INFRASTRUKTŪROJE: DELPHI MOKSLINIS TYRIMAS

Įspūdingas technologijų kaitos greitis apima visos žmogiškosios komunikacijos sritis. Štai kodėl bibliotekos ima siekti susiformuoti savo tikslus informacinėje visuomenėje, suteikti pavidalą bibliotekos vizijai ir artimai ateičiai.

Gausėja mokslinių tyrimų, padedančių nustatyti bibliotekų vietą ir įtaką visuomenėje, ypač orientuojantis į jos pokyčius, ateities viziją. Daugiau tokių tyrimų yra atliekama užsienyje, ypač Amerikoje. Lietuvoje, nors ir aktyviai diskutuojama apie bibliotekų vaidmenį šiandieninių pokyčių kontekste, išsamesnių tyrimų atliekama mažiau. Štai kodėl šios srities tyrinėjimai yra neabejotinai aktualūs.

Siekiant išsiaiškinti mokslinių bibliotekų vietą tiek Lietuvos informacijos infrastruktūroje, tiek pačioje Lietuvos bibliotekų sistemoje; sužinoti šiandieninės ir ateities mokslinės bibliotekos funkcijas bei veiklos kryptis, ir buvo nuspręsta atlikti tyrimą „Mokslinių bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje“.

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas Delphi ekspertų apklausos metodas. Jo esmė – specialistų grupės ekspertų (šio tyrimo atveju – mokslinių bibliotekų teorijos ir praktikos žinovų) sąveika. Remiantis jų nuomone, nustatytas mokslinių bibliotekų vaidmuo šiandienos ir ateities informacinėje visuomenėje.

Šioje dalyje pristatomas pats Delphi tyrimo metodas – trumpa jo istorija ir metodologija, aprašoma atlikto tyrimo eiga, analizuojami gauti rezultatai.

3.1. Delphi metodas: apibrėžimas ir istorinis fonas

Delphi metodas yra kokybinis prognozuojamasis metodas, kuris naudojamas ateičiai numatyti [12]. Tai – ekspertų grupės komunikacijos procesas apie tikimybę, kuri tam tikrais atvejais įvyks. Paprasčiau Delphi galima pavadinti metodu, suteikiančiu galimybės sustruktūrinti grupės komunikaciją [45].

Pagrindinis Delphi **metodo tikslas** – ekspertų nuomonės, liečiančios tikimybės apie ateities įvykius, jungimas ir vystymas į vieningą poziciją [45].

Nors kai kurie mokslininkai mano, jog Delphi ekspertų apklausos metodas gimė dar Senovės Graikijoje, kuomet per tarpininkus buvo kreipiamasi į dievus ir tikima pranašystėmis [19], šiandieninio Delphi metodo išradimas yra laikomas XX a. penktajame dešimtmetyje, kuomet ekspertų grupės apklausa buvo pritaikyta strateginio planavimo srityje [46]. Greitai

Delphi metodas paplito po visą pasaulį – Ameriką, Japoniją, Vakarų Europą, Rytų Europą, Tolimuosius Rytus [45]. Nuo tol prasidėjo Delphi pritaikymas ir kitoms sritims, kuris vykdomas ir iki šiol.

Deklaruojama, jog Delphi metodas yra nuspėjamų prognozių procedūra, tačiau jis naudojamas ir vykdant kitų sričių tyrimus. Delphi metodas turi labai daug formų, jis vis dar yra vystymosi stadijoje [45]. Galbūt dėl to jo reikšmė tiek pat kritikuojama, kiek ir remiama. Šis metodas kritikuojamas dėl nemoksliskumo bei nepakankamo tikslumo, netinkamumo kompleksinių problemų sprendimui, silpno ekspertų nuomonės patikimumo ir kt. [19] Kai kuriais atvejais Delphi metodas yra labai pageidaujamas – tvirtinama, jog kartais pasitikėjimas intuityvia nuomone nėra teisingas, bet iš esmės privalomas poreikis [19]. Delphi tyrimas yra naudingas, kuomet reikia komunikuoti žmonių grupei, priimant bendrą sprendimą bei siekiant sužinoti kitas alternatyvas [45]. Manoma, jog Delphi pristato sėkmingą komunikaciją tarp grupės ekspertų pagal planą, formuojant bendrą grupės nuomonę; kiti pabrėžia Delphi metodo svarbą, kaip labai reikšmingą ateities technologijų prognozėms [19]. Jis vertingas ir siekiant išsaugoti apklausiamųjų anonimiškumą, besistengiant išvengti dominuojančios įtakos bei tais atvejais, kuomet ekspertai dėl geografinių priežasčių negali susitikti [45].

Atliekant Delphi metodu pagrįstą tyrimą, yra išskiriami keli tyrimo atlikimo etapai. Siūlomos schemas varijuoja, tačiau pagrindiniai tyrimo atlikimo žingsniai yra tie patys: Delphi subjekto (pagrindinio diskutuojamo klausimo) išskyrimas, informacijos apie jį kaupimas; ekspertų, galinčių dalyvauti šiame tyrime, išskyrimas; pirmojo etapo klausimyno sudarymas bei jo patikrinimas; pirmojo etapo klausimyno sklaida; pirmojo etapo atsakymų analizė; antrojo etapo klausimyno ruošimas ir jo patikrinimas; antrojo klausimyno išplatinimas tarp ekspertų; antrojo etapo klausimų analizė; paskutinė fazė – atsakymų įvertinimas, bendrosios analizės paruošimas bei grįžtamuoju ryšiu jos pateikimas ekspertams galutiniam įvertinimui [27].

Klausimynų rengimo, sklaidos ir apibendrinimo etapų gali būti ir daugiau – kiek reikia siekiant tyrimo tikslų ir kol išgaunamas nuomonių vientisumas ar suprantamumas (kai viena nuomonė nėra galima) [46]. Svarbus reikalavimas – kiekviename paskesniame klausimyno etape apklausiamųjų grupės atsakymų diapazonas turi būti mažinamas ir slinkti link vieningų sprendimų [27].

Delphi politika (strategija) rekomenduoja Delphi metodu paremtą tyrimą atlikti apklausiant nuo 10 iki 50 ekspertų [61]. Tyrimo rezultatai nepriklauso nuo ekspertų grupės dydžio, jie labiau įtakojami ekspertų kompetencijos [45].

Svarbu, jog Delphi metodo rekomendacijos nereikalauja tikrinti ekspertų atsakymų tikslumo, patikimumo ar pan [61].

Kad būtų paprasčiau įvertinti Delphi metodu vykdomo tyrimo metu gaunamą ekspertų komunikaciją, reikia imtis tam tikrų priemonių: užtikrinti grįžtamąjį ryšį, pakankamą nuomonių ar požiūrių įvertinimą; garantuoti anonimiškumą [46]; nuolat siekti vieningos ir vientisos ekspertų nuomonės, tačiau kiek galima stengiantis neįtakoti ekspertų sprendimų; užtikrinti ekspertų izoliaciją, ypač siekiant išvengti dominuojančiojo įtakos [61].

3.2. Tyrimo metodologija ir eiga

Pagrindinis šio Delphi ekspertų apklausos metodu pagrįsto tyrimo tikslas – **įvertinti mokslinių bibliotekų vaidmenį Lietuvos informacijos infrastruktūroje.**

Tyrimo organizatorę labiausiai domino šiandieninės mokslinės bibliotekos pokyčiai, įtakojami informacinės visuomenės veiksnių, bei ateities mokslinė biblioteka: jos funkcijos, veiklos sritys ir galimybės prisidėti prie informacinės visuomenės iššūkių.

Tyrimas apėmė tris etapus, kurie vyko 2006 m. lapkričio ir gruodžio mėnesiais. Tyrimo rengime buvo išskirti keli esminiai žingsniai: tyrimo tikslų ir metodikos apibrėžimas, ekspertų parinkimas; kvietimas dalyvauti apklausoje ir pirmojo klausimyno sklaida; pirmojo klausimyno rezultatų analizė ir antrojo klausimyno rengimas bei sklaida; antrojo klausimyno apibendrinimas ir ataskaitos sklaida ekspertams.

Dalyvauti šiame tyrime buvo pakviesti 49 mokslinių bibliotekų ir informacinės visuomenės plėtros ekspertai. Ekspertai buvo pasirinkti atsižvelgiant į jų praktinę darbo patirtį, mokslinio darbo pasiekimus, profesinės bendruomenės pripažinimą bei dalyvavimą aktyviame mokslinės bibliotekininkystės gyvenime; buvo kviešti dalyvauti ir informacinės visuomenės plėtros specialistai, savo darbe susiduriantys ir su bibliotekų problemomis. 15 iš kviestų ekspertų tyrime maloniai sutiko dalyvauti. Iki pabaigos apklausoje dalyvavo 10 ekspertų iš mokslinių bibliotekų valdymo, bibliotekininkystės mokslo sričių (tyrime dalyvavusių ekspertų sąrašas pateikiamas 3 priede). Atsižvelgiant į Lietuvos mokslinių bibliotekų sektoriaus siaurumą bei Delphi strategijos rekomendacijas [12], tokio kiekio pakanka, kad tyrimas būtų laikomas patikimu.

Apklausa buvo vykdoma elektroniniu paštu, palaikant grįžtamąjį ryšį su respondentais. Šio Delphi tyrimo pagrindinis siekis nebuvo pasiekti grupės sutarimą keliamais klausimais. Labiau siekta apžvelgti požiūrių įvairovę, kuris padėtų pasiekti tyrimo tikslą.

Pirmajame tyrimo etape ekspertai turėjo atsakyti į vieną atvirą klausimą, iš kurio paaiškėjo, kokios mokslinių bibliotekų funkcijos ir veiklos sritys leidžia prisidėti prie Lietuvos informacinės visuomenės plėtros. Gauti labai įvairūs atsakymai, kuriuose atsispindėjo didelė požiūrių įvairovė, didelis neapibrėžtumo bei atsakymų įvairumo lygis. Pirmojo klausimyno

pagrindu parengtas antrasis tyrimo etapas padėjo sukonkretinti, apibrėžti iškeltas problemas. Trečiajame etape buvo parengtas gautų rezultatų apibendrinimas ir paskleistas tarp tyrime dalyvaujančių ekspertų galutiniam apibendrinimui. Gavus galutinius ekspertų vertinimus bei komentarus, parengti tyrimo rezultatai ir išvados pristatomi paskutiniame šios dalies skyriuje.

Žemiau išsamiau aptariamas kiekvienas iš tyrimo „Mokslinių bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje“ etapų ir jų rezultatai.

Pirmajame tyrimo etape ekspertams buvo užduotas vienas klausimas – *Kokios mokslinių bibliotekų funkcijos ir veiklos sritys yra pačios svarbiausios prisidedant prie informacinės visuomenės plėtros?* (pirmojo etapo klausimynas pateikiamas 4 priede). Buvo gauti labai įvairūs rezultatai. Dauguma ekspertų ne tik trumpai atsakė į pirmąjį klausimą, tačiau savo atsakymą pagrindė, išsamiai pateikė jo kontekstą bei komentarus. Iš to pradėjo aiškėti: (1) kas yra Lietuvos mokslinė biblioteka; (2) kokios jos pagrindinės funkcijos yra šiuo metu ir turėtų būti ateityje; (3) kokios pagrindinės bibliotekų veiklos kryptys, sritys leidžia prisidėti prie Lietuvos informacinės visuomenės plėtros; (4) ateities bibliotekų vystymo kryptys ir (5) ateities mokslinių bibliotekų vartotojai.

Detaliau šio etapo atsakymai nebus nagrinėjami – jų spektras atsispindi antrojo etapo klausimyne, kuriame pasistengta apimti, apibendrinti ir pateikti visas išreikštas nuomones.

Pirmojo klausimyno pagrindu parengtas antrasis tyrimo etapas padėjo sukonkretinti, apibrėžti iškeltas problemas (antrojo etapo klausimynas pateikiamas 5 priede).

Jo metu ekspertams buvo užduoti kelių tipų klausimai: jiems reikėjo pritarti/nepritarti ir pakomentuoti teiginius, siūlyti galimas sprendimo alternatyvas, nuo svarbiausios iki mažiausiai svarbios išdėlioti šiandienos ir ateities mokslinių bibliotekų funkcijas, išskirti svarbiausias mokslinių bibliotekų veiklos sritis dabartyje ir ateityje, išskirti svarbiausias mokslinių bibliotekų vartotojų grupes bei pasiūlyti mokslines bibliotekas, galinčias būti sėkmingos veiklos pavyzdžiais profesinei bendruomenei.

Šis tyrimo etapas leido apibrėžti ir gauti atsakymus į šiuos klausimus: (1) mokslinių bibliotekų funkcijos; (2) svarbiausios šiandien ir ateityje mokslinių bibliotekų veiklos sritys; (3) problemiškausias bibliotekų egzistavimo (funkcionavimo) sritys; (4) ateities mokslinių bibliotekų vartotojai; (5) mokslinės bibliotekos dėl savo veiklos laikomos pavyzdžiais profesinei bendruomenei.

Pirmajame klausimų komplekse ekspertų buvo prašoma sutikti arba nesutikti su pateiktais teiginiais bei (jei reikia) juos pakomentuoti. Čia, remiantis pirmojo klausimo atsakymais, pabandyta apibrėžti pagrindinę mokslinių bibliotekų funkciją ir vietą informacinėje visuomenėje. Iškelti labiausiai diskutuoti mokslinių bibliotekų tapimo hibridinėmis; personalo

kompetencijos svarbos bei mokslinių fondų prieinamumo klausimai. Kiekvienas jų aptariamas žemiau.

1. Pagrindinė mokslinių bibliotekų funkcija – užtikrinti mokslo kryptių informacinį aprūpinimą. Mokslo ir informacijos sistemoje mokslinės bibliotekos yra inovacijos grandis, atliekanti informacijos ir žinių, fiksuotų dokumentuose, komplektavimo, apdorojimo, saugojimo ir sklaidos funkcijas.

Su šiuo teiginiu sutiko 9 (90%), nesutiko 1 ekspertas. Jo nuomone, šis teiginys tinka tik išimtinai mokslinės bibliotekos funkcijas vykdančioms bibliotekoms. Akademinėms bibliotekoms mokslo kryptių informacinis aprūpinimas būtų ne pati svarbiausia, tik viena iš atliekamų funkcijų.

2. Lietuvos mokslinių, o ypač akademių bibliotekų žingsnis hibridinės bibliotekos link įgalina vis dažniau gauti reikiamą informaciją „bet kurioje vietoje ir bet kuriuo metu“. Tačiau tik visa apimanti elektroninių paslaugų plėtra sukuria 24/7/365 principu veikiančios bibliotekos modelį, ir čia visos šalies mokslinės bibliotekos dar smarkiai atsilieka nuo Vakarų šalių patirties.

Šis teiginys taip pat sulaukė 90% ekspertų pritarimo ir vieno prieštaravimo. Vienas ekspertas teigia, jog hibridinėms bibliotekoms kurti bei 24/7/365 principu veikiančios bibliotekos modelis neturėtų būti pagrįstas tik visą parą prieinamomis elektroninėmis paslaugomis. Pirmasis žingsnis link hibridinės bibliotekos turėtų būti kompiuterinių tinklų sutvarkymas, specialių patalpų įsigijimas ar pritaikymas, nes šis modelis privalo apimti ne tik elektronines, bet ir tradicines paslaugas.

Nors visi likusieji ekspertai pritarė šiam teiginiui, tačiau keli jų įvardijo ir šiandieninio Lietuvos mokslinių bibliotekų atsilikimo priežastis. Teigiama, jog labiausiai tą įtakoja techninės priežastys, o pertvarkyti mokslo įstaigų ir jų bibliotekų veiklą reikia laiko ir lėšų.

3. Plėtojant elektronines paslaugas, svarbiu sėkmės faktoriumi tampa bibliotekos personalo kompetencija. Nuolat atnaujinamos žinios, gebėjimas įvertinti, atrinkti ir pateikti relevančią informaciją personalui, kaip vienai sudedamųjų organizacinių išteklių dalių, tampa lemiamais gebėjimais, suteikiančiais galimybę greitai persiorientuoti nuolat besikeičiančioje informacinėje aplinkoje.

Visi ekspertai pritarė, jog personalo kompetencijos ugdymo klausimas yra labai aktuali ir reikalaujanti dėmesio problema. Tačiau dauguma jų čia pat įrašė komentarą, jog Lietuvoje ugdyti personalą yra sunku. Išskyrus pavienius regionus, trumpalaikius projektus ir asmeninę iniciatyvą, to padaryti nėra įmanoma.

4. Domėjimasis mokslinėse bibliotekose saugomais spaudiniais peržengia vien šalies mokslo ir kultūros darbuotojų domėjimosi ribas; jie vis dažniau tampa užsienio mokslininkų tyrimo objektu. Todėl nepaprastai svarbu sukurti paprastą ir greitą priegą prie jų turinio. Ypatinga mokslinių bibliotekų galimybė ir veiklos sritis – informacijos apie senųjų spaudinių ir rankraščių saugojimo vietą ir turinio sklaidą.

Šis teiginys sulaukė aštuonių ekspertų pritarimo bei dviejų paprieštaravimų. Pirmojo prieštaraujančio eksperto nuomone, šio teiginio negalima taikyti visoms be išimties mokslinėms bibliotekoms, nes ne visos jų turtingos senaisiais spaudiniais ir rankraščiais. Ne mažiau svarbu bibliotekoms skleisti informaciją apie vertingus naujausių mokslinių tyrimų rezultatus. Antrojo eksperto nuomone, informacijos apie vertinguosius fondus pakanka, dabar belieka tęsti skaitmeninimą, kad kuo daugiau jų būtų prieinami vartotojams.

Antrajame klausimų komplekse buvo pateikiamos aktualios mokslinių bibliotekų problemos ir prašoma jas pakomentuoti ir pasiūlyti sprendimo būdą.

1. Žinių bankai arba institucinės talpyklos, kuriose yra kaupiama mokslinio tyrimo/aukštųjų mokyklų institucijų mokslinių tyrimų medžiaga, yra šiuolaikiški mokslinių informacijos išteklių saugojimo sprendimai. Užtikrinant informacijos prieinamumą, mokslinėms bibliotekoms svarbu išspręsti išteklių prieigos problemas (pvz., autorių teisių), talpyklos organizacinius (pvz., kokiais būdais medžiaga galėtų patekti į talpyklą operatyviau), naudojimosi organizavimo klausimus (pav., kuriant portalus).

Šių klausimų aktualumui pritarė visi dešimt ekspertų, tačiau beveik pusė jų laikėsi pesimistiškos nuomonės – jog tokiems projektams įgyvendinti reikia laiko ir lėšų, ko dažnai nepakanka bibliotekoms. Šių klausimų sprendimui buvo siūlomos įvairios alternatyvos: autorių teisių problemai siūloma tvarkyti Lietuvos įstatyminę bazę. Tokio tipo projektų įgyvendinimui siūloma kurti atskirus projektus, čia remiantis atvirumo ir geranoriškumo principais, turėtų dalyvauti universitetų bei mokslo įstaigų vadovybė, bibliotekininkai, informacijos specialistai, patys mokslininkai.

2. *Dabartinis laikotarpis mokslinėms bibliotekoms labai sudėtingas dėl sparčios informacinių ir komunikacinių technologijų plėtros ir kaitos. Mokslinės bibliotekos praranda monopolinį vaidmenį mokslo ir studijų terpėse, nes atsiranda daug alternatyvių informacijos tarpininkų. Todėl svarbu surasti ypatingas nišas ir jose įsitvirtinti. Siūlomos nišos: 1. Elektroninių mokslinių publikacijų leidyba ir skaitmeninių akademinė erdvių kūrimas, ypač ieškant simbiozės su kintančia mokslinių žurnalų leidyba; 2. Rinkti ir sisteminti žiniatinklio (ir kitokią) informaciją.*

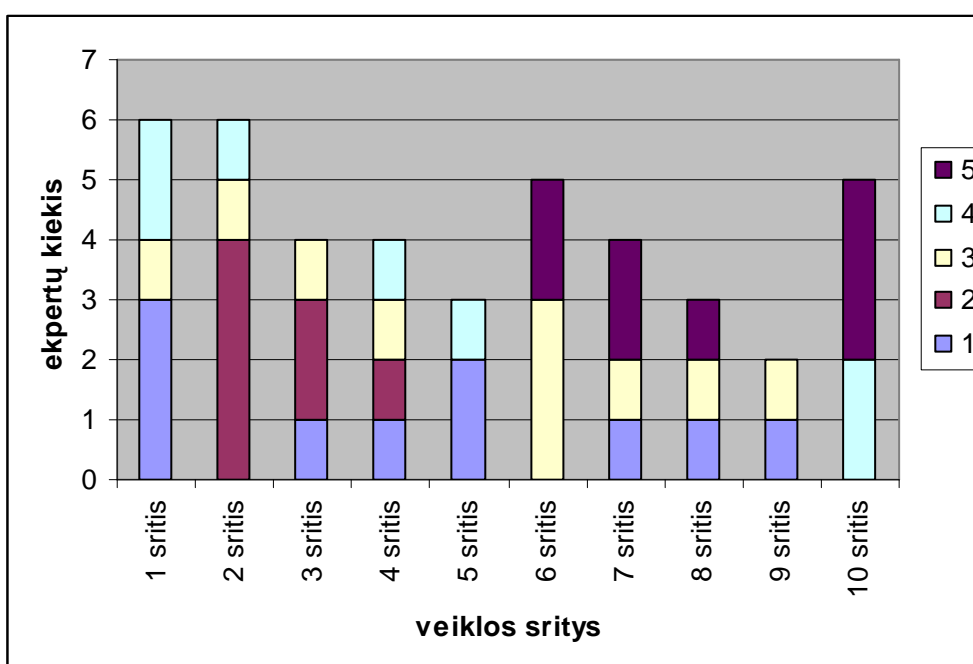
Šis teiginys sulaukė daugiausia prieštaraujančių komentarų, nors jam be išlygų pritarė pusė (50%) ekspertų. Kiti teigė, jog mokslinės bibliotekos nepraranda monopolinio vaidmens, atvirksčiai, kurdamos elektronines paslaugas, pateikdamos susistemintą mokslinę informaciją, mokslinės bibliotekos tampa patrauklesnėmis. Abejojama ir elektroninės leidybos pagrįstumu (tuo atveju bibliotekose turėtų atsirasti leidybos specialistai), o „rinkti ir sisteminanti žiniatinklio (ir kitokią) informaciją – Lietuvos nacionalinės bibliotekos, kaip nacionalinio kultūros paveldo saugotojos, funkcija“. Teigiama, jog skaitmeninių erdvių kūrimas – labiau aktualus akademinėms, o ne išskirtinai mokslinėms, bendruomenėms. Kiti ekspertai teigia, jog šioje srityje jau yra dirbama, mokslinėms bibliotekoms siūloma labiau mobilizuoti savo kūrybinį potencialą, plėtoti simbiozę su mokslo kolektyvais.

Trečiajame klausime buvo prašoma *įvertinti mokslinių bibliotekų funkcijas praeityje ir ateityje*; jos buvo vertinamos nuo 1 (svarbiausia) iki 3 (mažiausiai svarbi). Kadangi ne visi tyrime dalyvavę ekspertai griežtai laikėsi vertinimo reikalavimų, kai kurioms funkcijoms skyrė vienodą svarbą, tiksli statistika negalima.

Vis dėlto paaiškėjo, jog dabartyje svarbiausia – informacinė funkcija (septyni ekspertai ją vertino kaip svarbiausią), du – kaip antrąją pagal svarbą. Komunikacinė ir mnemotinė (išsaugojimo) funkcijos vertintos panašiai, tačiau šiek tiek mažesnė mnemotinės funkcijos svarba. Ateityje informacinė funkcija taip pat turėtų pirmauti (penki ekspertai ją vertina kaip svarbiausią), turėtų išaugti komunikacinės funkcijos reikšmė (keturi ekspertai ją įvertino kaip svarbiausią), išryškėja mnemotinės funkcijos sumažėjimo tendencija. Du ekspertai numato edukacinės bei socialinės funkcijų svarbos didėjimą.

Ketvirtajame klausime iš pateiktų *veiklos sričių ekspertai siūlė pačias svarbiausias dabartyje ir ateinančiam dešimties metų laikotarpiui*, jas vertindami pagal svarbą nuo 1 (svarbiausia) iki 5 (mažiausiai svarbi).

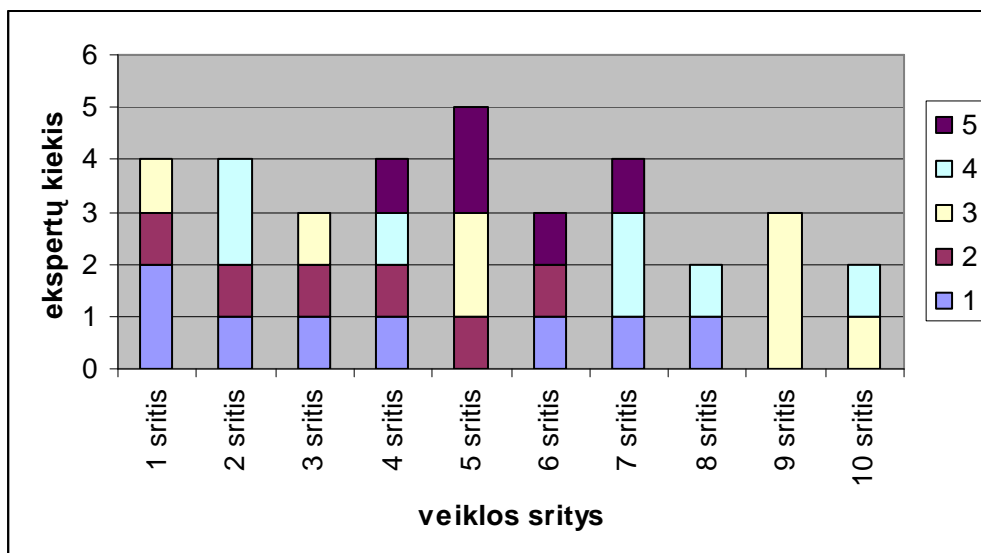
Remiantis pirmajame etape paminėtomis mokslinių bibliotekų veiklos sritimis, jas sugrupavus ir apibendrinus, buvo pasiūlyta 17 veiklos sričių. Atviro atsakymo galimybe nebuvo pasinaudota – ekspertams pakako jau siūlomų veiklos sričių. Visos jos buvo bent kartą įvertintos. 6 priede pateikiama išsami pasirinktų įvertinimų išsklotinė. Žemiau toliau einančiose diagramose pateikiama po dešimt pagrindinių (dažniausiai pasirinktų) dabarties ir ateities mokslinių bibliotekų veiklos sričių. Diagramose atsispindi kiekviena veiklos sritis (joms skiriama po atskirą stulpelį), koordinacių sistemoje Y stulpelis išreiškia ekspertų kiekį, pasirinkusį siūlomą sritį, kiekvieną stulpelį sudarančios skirtingų spalvų dedamosios – ekspertų skirtos vietos skaičių (nuo 1 – svarbiausios (violetinė) iki 5 – mažiausiai svarbi (tamsiai violetinė)).

1 diagrama. Mokslinių bibliotekų veiklos sritys dabartyje

(šioje diagramoje pavaizduotos šios veiklos sritys: 1. Elektroninių paslaugų plėtra; 2. Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas; 3. Darbuotojų kompetencijos ugdymas; 4. Informavimas apie naujus leidinius, galimybes pasinaudoti laikinai prenumeruojamomis duomenų bazėmis ir kitais informaciniais ištekliais; 5. Prieigos prie informacinių išteklių organizavimas; 6. Informacinio raštingumo ugdymas; 7. Informacinių išteklių sandėliavimo formavimas; 8. Skaitmeninimas / elektroninių išteklių kūrimas; 9. Bibliotekinių procesų automatizavimas; 10. Naujų informacinių ir komunikacinių technologijų diegimas).

2 diagrama. Mokslinių bibliotekų veiklos sritys ateityje

(šioje diagramoje pavaizduotos šios veiklos sritys: 1. Darbuotojų kompetencijos ugdymas; 2. Skaitmeninimas / elektroninių išteklių kūrimas; 3. Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas; 4. Prieigos prie informacinių išteklių organizavimas; 5. Tarptautinis bendradarbiavimas; 6. Informacinių išteklių sandėliavimo formavimas; 7. Naujų informacinių ir komunikacinių technologijų diegimas; 8. Dalyvavimas įgyvendinant valstybės programas; 9. Elektroninių paslaugų plėtra; 10. Virtualios darbo erdvės kūrimas).

Žemiau esančioje lentelėje pateikiama dabarties ir ateities mokslinių bibliotekų veiklos sričių paminėjimų statistika – pagal įvertinimų skiriant pirmąją vietą, ir pagal bendrą įvertinimų skaičių (išsami ekspertų vertinimo išklotinė pateikiama 6 priede, kuriame matyti ir kitų vertinimų skaičius).

1 lentelė.
Mokslinių bibliotekų veiklos sritys dabartyje ir ateityje pagal pirmos vietos skyrimą ir bendrą paminėjimų skaičių.

Vertinimai Veiklos sritys	Dabar		Ateityje	
	Vieta (1 vietos skyrimų skaičius)	Vieta (bendras paminėjimų skaičius)	Vieta (1 vietos skyrimų skaičius)	Vieta (bendras paminėjimų skaičius)
Elektroninių paslaugų plėtra	1 (3)	1 (6)	-	-
Prieigos prie informacinių išteklių organizavimas	2 (2)	-	3 (1)	3 (4)
Darbuotojų kompetencijos ugdymas	3 (1)	5 (4)	1 (2)	2 (4)

1 lentelės tęsinys				
Informavimas apie naujus leidinius...	4 (1)	-	-	-
Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas	-	2 (5)	2 (1)	-
Naujų informacijos ir komunikacijos technologijų diegimas	-	3 (5)	-	5 (4)
Informacinio raštingumo ugdymas	-	4 (5)	-	-
Informacinių išteklių sandaupos formavimas	-	-	5 (1)	-
Skaitmeninimas / informacinių sandaupos kūrimas	5 (1)	-	4 (1)	4 (4)
Tarptautinis bendradarbiavimas	-	-	-	1 (5)

Iš aukščiau pateiktų diagramų ir lentelės matyti, jog dabartyje pirmąją elektroninių ir informacinių paslaugų plėtros, Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimo, naujų informacinių komunikacinių technologijų diegimo, informacinio raštingumo ugdymo, darbuotojų kompetencijos ugdymo problemas, prieigos prie informacijos išteklių organizavimo, informavimo apie naujus leidinius, duomenų bazes ir galimybes jais pasinaudoti, skaitmeninimo veiklos sričių klausimai. Ateityje svarbės tarptautinio bendradarbiavimo, prieigos prie informacinių išteklių organizavimo, Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimo funkcijos.

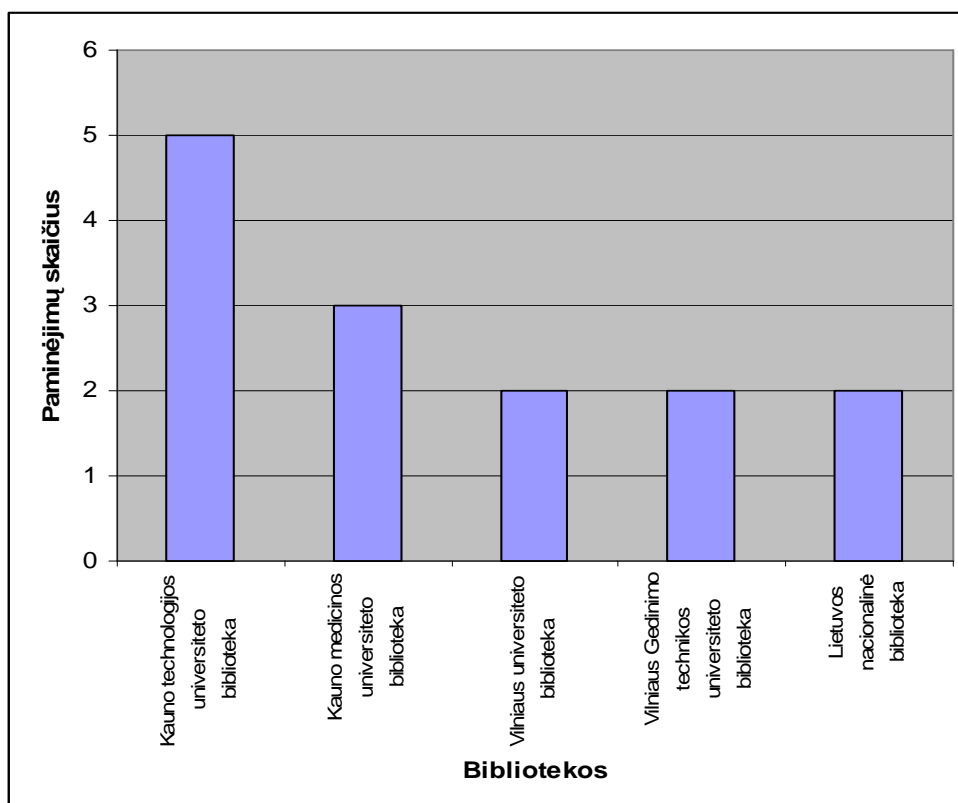
Galima daryti išvadą, jog dabartyje svarbiausiomis laikomos elektroninių paslaugų plėtros, Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimo, darbuotojų kompetencijos ugdymo, informavimo, prieigos prie informacinių išteklių organizavimo funkcijos. Ateityje dar labiau turėtų sustiprėti darbuotojų ugdymo veiklos bei skaitmeninimo ir elektroninių išteklių kūrimo sritys, tarptautinio bendradarbiavimo funkcija; beveik nekis ir tarp svarbiausių išliks Lietuvos bibliotekų fondo sistemos kūrimas, tradicinės ir visais laikais svarbios informacinių išteklių sandaupos formavimo, prieigos prie jų organizavimo sritys. Nors dabartyje pats svarbiausias – elektroninių paslaugų plėtros klausimas, ateityje tarp pirmąjančio jo neliks.

Penktuoju klausimu buvo siekta išsiaiškinti *ateities mokslinių bibliotekų vartotojų ratą*. Čia taip pat buvo prašoma pasirinkti ir įvertinti vartotojų grupes nuo 1 (labiausiai svarbi) iki 3 (mažiausiai svarbi). Dėl nevisai korektiškai suformuluotų galimų atsakymų variantų kilo diskusijų, tad šiek tiek pakoreguojant ir patikslinant atsakymų variantus, galima būtų išskirti šias grupes:

1. Mokslininkai
2. Studentai
3. Akademinė bendruomenė (išskyrus studentus) – čia galėtų įeiti dėstytojai
4. Inovatyvios verslo komandos (verslo sektorius)
5. Moksleivija (tai nėra moksleiviai ir ne studentai – šis terminas apibrėžia „mokymosi visą gyvenimą“ strategiją).

Mokslininkai laikomi svarbiausia ateities mokslinių bibliotekų vartotojų grupe (penkios pirmosios vietos), šiek tiek mažesne laikomi studentai, trečioje vietoje – akademinė bendruomenė (abiems skirta po dvi pirmąsias, svarbiausias, vietas, tačiau studentams dažniau nurodoma antroji pagal svarbą grupė). Trys ekspertai kaip trečią pagal svarbą vartotojų grupę nurodo inovatyvias verslo komandas, vienas trečiąją vietą skiria moksleivijai.

Paskutiniame, šeštajame atvirame klausime buvo prašoma *įvardinti Lietuvos mokslines bibliotekas, galinčias būti sėkmingos praktikos pavyzdžiais profesinei bendruomenei*. Iš viso buvo paminėtos devynios bibliotekos, penkios iš jų – daugiau nei vieną kartą. Šių bibliotekų paminėjimų dažnumas yra pavaizduotas 3 diagramoje. Čia paminimos bibliotekos, įvardintos daugiau nei vieną kartą; neįskaičiuotos bibliotekos, gavusios po vieną paminėjimą (Lietuvos aklujų biblioteka, Lietuvos medicinos biblioteka, Mykolo Romerio universiteto biblioteka, Lietuvos technikos biblioteka).

3 diagrama. Mokslinės bibliotekos, siūlomos pavyzdžiais profesinei bendruomenei.

Iš ekspertų atsakymuose ir pateikiamoje pastabose galima išžvelgti abejones dėl mokslinės bibliotekos sampratos. Nors respondantai atsakė, kokios Lietuvos mokslinės bibliotekos gali būti laikomos pavyzdžiais, vis dėl to kai kurie suabejoja, ar yra Lietuvoje mokslinių bibliotekų. Keliamas klausimas, ar akademinės bibliotekos jau pačios savaime yra mokslinės; vienas ekspertas pateikia nuomonę, jog Lietuvoje yra tik viena mokslinė – tai Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, kuri negali būti laikoma pavyzdžiu profesinei bendruomenei.

3.3. Tyrimo apibendrinimas

Išanalizavus ekspertų atsakymus, parengta šiandieninę ir ateities mokslinių bibliotekų situaciją apibendrinanti tyrimo ataskaita. Joje atspindėti svarbiausi tyrimo metu gauti rezultatai: mokslinių bibliotekos vietos Lietuvos informacijos infrastruktūroje atspindėjimas, jų funkcijų ir veiklos kryptių svarba dabar ir jų kaita ateityje, problemiškesni bibliotekų veiklos klausimai, problemos ir jų sprendimo būdai, ateities mokslinių bibliotekų vartotojų grupės bei sėkmingiausiai savo veiklą vykdančių Lietuvos mokslinių bibliotekų pavyzdžiai.

Tyrimo apibendrinimas buvo išsiųstas visiems tyrime dalyvaujantiems ekspertams, prašant jų pakomentuoti, pataisyti, pabrėžti aktualesnes, išsamesnius diskusijų reikalaujančias sritis. Gauti šio etapo komentarai padėjo patikslinti bei praplėsti tyrimo rezultatus.

3.3.1. Mokslinių bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje

Strateginė mokslinių bibliotekų veiklos kryptis – informacinės visuomenės sukūrimas, kaip būtina prielaida šiuolaikinės visuomenės plėtrai. Mokslinių bibliotekų funkcijos ir pagrindinės veiklos kryptys yra kreipiamos šiam tikslui pasiekti, štai dėl ko jos tampa globalios informacijos infrastruktūros dalimi.

Informacinėje visuomenėje informacija tampa strateginiu valstybės ištekliumi. Išauga mokslinių tyrimų vaidmuo, kurie užtikrina verslo konkurentiškumo augimą, inovacijas įvairiose veiklos srityse. Daugelyje veiklos sričių yra taikomos šiuolaikinės technologijos.

Kaip ir kitų bibliotekų, pagrindinės mokslinių bibliotekų funkcijos transformuojasi. Mokslinės bibliotekos vaidmuo yra užtikrinti tyrimams būtiną informacijos išteklių prieinamumą mokslininkams patogiu ir operatyviu būdu. Čia svarbus efektyvios kompiuterinės ir informacinės infrastruktūros sukūrimas, sudarantis prielaidas greitam ir kokybiškam informacijos valdymui ir vartojimui.

Dabartinis laikotarpis mokslinėms bibliotekoms labai sudėtingas dėl sparčios informacinių ir komunikacinių technologijų plėtros ir kaitos. Mokslinėms bibliotekoms kyla grėsmė prarasti monopolinį vaidmenį mokslo ir studijų terpėse, nes atsiranda daug alternatyvių informacijos tarpininkų.

Dėl to dar kartą reikia peržvelgti mokslinių bibliotekų funkcijas ir veiklos sritis, nusistatyti prioritetus ateičiai ir pagrįsti savo svarbą.

3.3.2. Pagrindinės funkcijos

Pagrindinės šiandienos mokslinės bibliotekos funkcijos yra tradicinės – informacinė, mnemotinė ir komunikacinė (svarbos mažėjimo tvarka). Ateityje funkcijų išsidėstymas turėtų keistis: informacinė funkcija ir liks pirmaujanti, išaugs komunikacinės funkcijos reikšmė, mnemotinė šiek tiek sumažės, didės socialinės ir edukacinės funkcijų reikšmė.

Pagrindinė mokslinių bibliotekų funkcija – užtikrinti mokslo ir studijų kryptių informacinį aprūpinimą. Mokslo ir informacijos sistemoje mokslinės bibliotekos yra inovacijų grandis, atliekanti informacijos ir žinių, fiksuotų dokumentuose, komplektavimo, apdorojimo, saugojimo ir sklaidos funkcijas.

Mokslinių bibliotekų misija, tikslai ir uždaviniai siejami su mokslo bendruomenės informacinių poreikių tenkinimu.

Labiausiai akcentuojamas mokslinių bibliotekų funkcijų klausimas – informacijos prieinamumas (prieiga) mokslo ir akademinėi bendruomenei.

Kad informacijos prieiga būtų tinkama, leistų efektyviai naudoti informaciją, o tai, savo ruožtu, duotų pageidaujamą rezultatą, bibliotekos privalo atlikti daugybę būtinų darbų: šaltinių atranką ir kaupimą (mažinant galimas prieigos prie jų kliūtis, pvz., nuotolio nuo saugojimo vietos, ar autorių teisių), išsaugojimą (ypač svarbi problema skaitmeninėje terpėje), paieškos priemonių diegimą, tvarkymą ir įvertinimą pagal vartotojų poreikius, būtinų informacijos paslaugų kūrimą ir teikimą, jų (informacinių paslaugų ir šaltinių) sklaidą, įskaitant marketingą ir vartotojų apmokymą.

3.3.3. Veiklos kryptys

Dažniausiai nurodoma mokslinės bibliotekos veiklos sritis yra mokslinės informacijos sklaida. Tai yra viena iš bibliotekos funkcijų, ir bibliotekų veikla yra orientuojama šia kryptimi, tad prie veiklos sričių tai nebus aptariama.

Šiandien svarbiausios šios mokslinių bibliotekų veiklos sritys: elektroninių paslaugų plėtra, Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas, darbuotojų kompetencijos ugdymas, informavimas apie naujus leidinius bei galimybes pasinaudoti prenumeruojamomis duomenų bazėmis, prieigos prie informacinių išteklių organizavimas; ateityje didžiausią reikšmę įgis darbuotojų kompetencijos ugdymas, skaitmeninimas ir elektroninių išteklių kūrimas, tarptautinis bendradarbiavimas, prieigos prie informacinių išteklių organizavimas bei Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas.

Manoma, jog labiausiai svarbos neteks bibliotekų procesų automatizavimo, informacinio raštingumo ugdymo bei elektroninių paslaugų plėtros klausimai (tarp šiandieninės bei ateities svarbos – labai didelis skirtumas); didžiausią reikšmę įgis dabartyje nelabai vertinamas tarptautinis bendradarbiavimas. Tačiau jis bus siejamas su efektyviu skaitmeninės erdvės išnaudojimu bei naujų skaitmeninių paslaugų plėtra.

Žemiau yra aptariamos svarbesnės ir daugiausia diskusijų sukėlusios mokslinių bibliotekų veiklos kryptys.

Elektroninių paslaugų plėtra

Reaguojant į informacinės visuomenės pokyčius, mokslinės bibliotekos privalo diegti informacijos ir komunikacijos technologijas. Naujos technologijos įtakoja elektroninių paslaugų plėtrą.

Svarbi bibliotekos funkcija – elektroninių išteklių gausinimas. Be skaitmeninimo, institucinių talpyklų kūrimo, svarbi bibliotekų veiklos sritis – elektroninio katalogo įdiegimas bei pildymas, duomenų bazių kūrimas ar dalyvavimas jų kūrime, duomenų bazių prenumeravimas.

Lietuvos mokslinių bibliotekų veiklos kryptis – kurti ir palaikyti efektyvią paieškos ir informavimo sistemą – kompiuterinį katalogą ir bibliotekos žiniatinklį, kuriame būtų pateikiama informacija apie elektroninius išteklius. Rinkti ir sisteminti žiniatinklio (ir kitokią) informaciją dar ilgai bus svarbi mokslinių bibliotekų užduotis.

Lietuvos mokslinių ir ypač akademinėlių bibliotekų žingsnis hibridinės bibliotekos link įgalina vis dažniau gauti reikiamą informaciją „bet kurioje vietoje ir bet kuriuo metu“. Tačiau tik visa apimanti elektroninių paslaugų plėtra sukuria 24/7/365 principu veikiančios bibliotekos modelį, ir čia visos šalies mokslinės bibliotekos dar smarkiai atsilieka nuo Vakarų šalių patirties. Tą įtakoja objektyvios priežastys – pertvarkyti mokslo įstaigų ir jų bibliotekų veiklą reikia lėšų ir laiko.

Užtikrinant prieinamumą mokslinėms bibliotekoms svarbu išspręsti išteklių prieigos problemas (pvz., autorių teisių), elektroninių išteklių talpyklų organizacinius klausimus (pvz., kokiais būdais medžiaga galėtų patekti į talpyklą operatyviau), naudojimosi organizavimo (pav., kuriant portalus).

Sprendžiant šias problemas, siūloma peržiūrėti Lietuvos Respublikos įstatyminę bazę (būtent dėl autorių teisių problemos). Manoma, jog svarbiausia – atvirumo ir geranoriškumo principais pagrįsta mokslo ar akademinės įstaigos vadovybės, bibliotekos, informacijos specialistų ir pačių mokslininkų partnerystė ir bendradarbiavimas.

Darbuotojų kompetencijos ugdymas

Plėtojant elektronines paslaugas svarbiu sėkmės faktoriumi tampa bibliotekos personalo kompetencija. Nuolat atnaujinamos žinios, gebėjimas įvertinti, atrinkti ir pateikti relevančią informaciją personalui, kaip vienai sudedamųjų organizacinių išteklių dalių, tampa lemiamais gebėjimais, suteikiančiais galimybę greitai persiorientuoti nuolat besikeičiančioje informacinėje aplinkoje.

Svarbus mokslinių bibliotekų uždavinys – tobulinti bibliotekos darbuotojų kompetenciją. Jie privalo aktyviai dalyvauti individualaus ir grupinio darbo, seminarų, paskaitų, tęstinio mokymo, savišvietos procesuose.

Nors personalo mokymai – aktualus klausimas šiandien, o ateityje turėtų įgauti dar didesnę reikšmę, didžiausia problema ta, jog Lietuvoje nėra personalo kompetencijos ugdymo centrų, išskyrus pavienius regionus, trumpalaikius projektus arba asmeninę iniciatyvą.

Informacinio raštingumo ugdymas, vartotojų mokymas

Mokslinės bibliotekos turi skirti dėmesį ir vartotojų mokymams, informacinio raštingumo ugdymui.

Kadangi kritinio informacijos šaltinių vertinimo reikšmė kuo toliau, tuo labiau didės, mokslinės bibliotekos taip pat turėtų stiprinti šį informacijos vartotojų mokymo aspektą.

Skaitmeninimas

Skaitmeninimas – svarbi mokslinių išteklių ar tyrimų šaltinių didinimo priemonė.

Svarbu sukurti paprastą ir greitą prieigą prie archyvinio spaudos paveldo turinio. Ypatinga mokslinių bibliotekų galimybė ir veiklos sritis – senųjų spaudinių ir rankraščių informacijos apie jų saugojimo vietą ir turinio sklaidą. Rankraščių ir senųjų spaudinių elektroniniai bibliografiniai įrašai ir tekstų skaitmeninimas atvertų didžiulius informacijos klodus, padarytų juos lengvai ir paprastai prieinamus.

Mokslinės bibliotekos, neturinčios senųjų spaudinių ir rankraščių, turėtų sudaryti prieigą prie naujausių mokslinių tyrimų rezultatų.

Bibliotekų skaitmeninimo veikla turėtų būti vykdoma koordinuojant su kitomis bibliotekomis; sukurti informaciniai resursai turėtų būti integruojami į pasaulio sistemas.

Pradedama kalbėti apie žinių bankus arba institucines talpyklas, kuriose yra kaupiama mokslinio tyrimo/aukštųjų mokyklų institucijų mokslinių tyrimų medžiaga. Tai šiuolaikiški mokslinių informacijos išteklių saugojimo sprendimai. Universitetų mokslo darbuotojų publikacijų duomenų bazė, disertacijų ir magistro tezių talpinimas internete yra ženklai, liudijantys akademinės virtualios bibliotekos užuomazgas Lietuvoje.

Mokslinės bibliotekos kaupia ir saugo skaitmeninę medžiagą, todėl viena iš svarbių veiklos sričių yra išsaugoti skaitmeninius išteklius ateities tyrimams. Vis dažniau moksliniai tyrimai remiasi jau atliktų tyrimų rezultatais ir duomenų sankeupomis, kurių pagrindu yra atliekami tyrimai, reikalaujantys ilgalaikio informacijos kaupimo ir analizės.

Bendradarbiavimas

Šiandienos ir ateities mokslinės bibliotekos turėtų palaikyti profesinius ir kultūrinius ryšius su šalies bei užsienio bibliotekomis, draugijomis, asociacijomis ir tarptautinėmis

organizacijomis; dalyvauti šalies kultūriniame gyvenime. Ypač ateityje turėtų išaugti tarptautinio bendradarbiavimo reikšmė.

Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija gali būti laikoma vienu iš svarbių sėkmingo daugelio bibliotekų bendradarbiavimo ieškant ir naudojant finansinius ir elektronus išteklius, pavyzdžių.

Skaitmeninės erdvės kūrimas

Ieškodamos nišų mokslo ir studijų terpėje, turėdamos konkuruoti su alternatyviais informacijos tarpininkais, mokslinės bibliotekos turi vystyti elektroninių mokslinių publikacijų leidybą ir skaitmeninių akademinė erdvių kūrimą, ypač ieškant simbiozės su kintančia mokslinių žurnalų leidyba.

Informacijos ir komunikacijos technologijoms transformuojant ir praplečiant paties mokslinio tyrimo procesą bei galimybes mokslinės bibliotekos turėtų kurti virtualią mokslininkų darbo erdvę. Nuo skaitmeninės išteklių saugyklos tokia erdvė skiriasi tuo, kad informacijos ištekliai yra optimizuoti moksliniam darbui, tai gali būti skaitmeninti rankraščiai ar žemėlapiai, kuriuos galima didinti, nagrinėti smulkius elementus ir t.t. Jai taip pat priklausytų ir virtualaus bendradarbiavimo tarp mokslininkų priemonės (Wikipedija ir pan.), tad gali būti, kad bibliotekoms arba tektų plėsti savo veiklą integruojant tokio pobūdžio paslaugas su skaitmeniniais ištekliais arba bendradarbiauti su kitais universitetais ar kitų organizacijų padaliniais.

Kitos veiklos sritys

Svarbus mokslinių bibliotekų dalyvavimas Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimo. Minima jų reikšmė valstybės programų įgyvendinimo procesuose. Kol kas mokslinės bibliotekos turi kelti ir fizinio bibliotekų prieinamumo klausimus (kaip darbo laikas, bibliotekos pritaikymas neįgaliesiems ir kt.), nors ateityje šis klausimas neturėtų iškilti.

3.3.4. Vartotojai

Pagrindine mokslinių bibliotekų vartotojų grupe laikomi mokslininkai, šiek tiek mažesne – studentai bei visa akademinė bendruomenė. Kadangi pagrindinės mokslinių bibliotekų vartotojų grupės būtent šios, mokslinės bibliotekos turėtų atsižvelgti į kaskart atsinaujinančius

mokslo ir aukštojo mokslo studijų tikslus, uždavinius, naujus jiems skiriamus informacijos šaltinius ir t.t.

Ateityje aktyviau mokslinių bibliotekų paslaugomis naudotis turėtų pradėti „moksleivija“ (šis terminas susijęs su deklaruojama „mokymosi visą gyvenimą“ vertybe) – neištraukti į minėtas grupes asmenys, studijuojantys savarankiškai; bei inovatyvios verslo komandos (kurioms mokslinės bibliotekos padės gauti jų veiklos sričiai reikalingą informaciją).

3.3.5. Sėkmingos praktikos pavyzdžiai

Sėkmingiausiais mokslinių bibliotekų veiklos pavyzdžiais dažniausiai laikomos Lietuvos akademinės bibliotekos. Jos yra subūrusios kvalifikuotą personalą, pritaikiusios fizinę aplinką vartotojams, yra inovatyvios ir pirmosios pritaiko informacijos ir komunikacijos technologijas.

Tarp jų dažniausiai minima:

- ✓ Kauno technologijos universiteto biblioteka – dėl sėkmingo naujųjų technologijų ir vadybos;
- ✓ Kauno medicinos universiteto biblioteka – dėl bibliotekos aktyvumo universiteto bendruomenėje;
- ✓ Vilniaus universiteto biblioteka – dėl savo atvirumo naujovėms bei fondų turtingumo;
- ✓ Vilniaus Gedimino technikos universiteto biblioteka – dėl bibliotekos erdvių ir paslaugų pritaikymo vartotojų poreikiams.
- ✓ Lietuvos nacionalinė biblioteka – dėl plataus priėjimo ir didelės bendruomenės

Taip pat minimos Lietuvos specialiosios – medicinos, technikos, aklųjų – bibliotekos. Nors vieno eksperto Lietuvos aklųjų biblioteka buvo paminėta kaip sėkmingos veiklos pavyzdys (nedetalizuojant, kodėl, tiesiog kaip argumentą pasakant, jog neseniai ji priimta į Lietuvos mokslinių bibliotekų asociaciją), dėl šios bibliotekos priskyrimo mokslinėms du ekspertai suabejojo.

IŠVADOS

Vis dažniau kalbant apie informacinės visuomenės įsigalėjimą bei jos įtakojamus pokyčius, šiame kontekste iškyla ir bibliotekų vaidmens klausimas. Vykdam informacinės visuomenės plėtrą, diegiant informacines technologijas, jungiantis į kompiuterinius tinklus bibliotekos nepaliekamos nuošalyje. Pačios bibliotekos taip pat aktyviai prisideda prie Lietuvos informacinės visuomenės kūrimo. Tą rodo gausus jų vykdomų projektų skaičius, diegiamos inovacijos, orientacijos į platesnes galimybes prieigai prie informacijos išteklių užtikrinti. Kaip ir kitų tipų bibliotekos, mokslinės bibliotekos taip pat prisideda prie šių iššūkių ir dalyvauja informacinės visuomenės plėtros procesuose. Toks buvo ir šio darbo tikslas – išsiaiškinti mokslinių bibliotekų vietą bei vaidmenį Lietuvos informacinėje infrastruktūroje.

1. Šiandienos mokslinių bibliotekų egzistavimo tikslus ir uždavinius labiausiai įtakoja informacinės visuomenės (o konkrečiau – jos dalies, informacijos infrastruktūros) kūrimas. Kuriant šią sistemą, pagrindiniais prioritetais tampa besimokanti, atvira visuomenė bei jos piliečių sugebėjimas naudotis naujomis informacinėmis technologijomis, informacinis raštingumas, informacijos prieinamumas. Šiuos reikalavimus padeda įgyvendinti visos, o ypač mokslinės, Lietuvos bibliotekos.
2. Mokslinėmis Lietuvos bibliotekomis galima vadinti bibliotekas, savo fondus formuojančias mokslinės literatūros pagrindu, tenkinančias mokslinių tyrinėjimų poreikius bei atliekančias mokslinius tyrimus. Nors atsižvelgiant į šį apibrėžimą, pirmiausia mokslinėmis bibliotekomis galima pavadinti Lietuvos Mokslų akademijos biblioteką, Lietuvos nacionalinę Martyno Mažvydo, Vilniaus universiteto, Lietuvos technikos ir Lietuvos medicinos bibliotekas, tačiau sudarant Lietuvos mokslinių bibliotekų sistemą, ją galima pavaizduoti taip: Lietuvos nacionalinė, specialiosios, aukštųjų universitetinių mokyklų bei apskričių viešosios bibliotekos. Šių bibliotekų mokslškumą galima pagrįsti jų specifiniais fondais, aptarnaujama mokslinė bendruomene bei pačiose bibliotekose organizuojamais moksliniais tyrimais, tarp jų ir taikomaisiais bei mokslinių publikacijų leidyba.
3. Atlikus Delphi ekspertų apklausos metodu pagrįstą apklausą, paaiškėjo svarbiausios mokslinių bibliotekų funkcijos bei veiklos kryptys šiandien ir ateityje, jų vaidmuo

plėtojant Lietuvos informacinę visuomenę, ateities mokslinių bibliotekų vartotojų ratas bei bibliotekos, galinčios būti pavyzdžiais profesinei bendruomenei.

4. Pagrindinės šiandienos mokslinės bibliotekos funkcijos yra tradicinės – informacinė, mnemotinė ir komunikacinė (svarbos mažėjimo tvarka). Ateityje informacinė funkcija ir liks pirmaujanti, išaugs komunikacinės funkcijos reikšmė, mnemotinė šiek tiek sumažės, didės socialinės ir edukacinės funkcijų reikšmė.
5. Šiandien svarbiausios mokslinių bibliotekų veiklos sritys yra elektroninių paslaugų plėtra, Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas, darbuotojų kompetencijos ugdymas, informavimas apie naujus leidinius, prieigos prie informacinių išteklių organizavimas; ateityje didžiausią reikšmę įgis darbuotojų kompetencijos ugdymas, skaitmeninimas ir elektroninių išteklių kūrimas, tarptautinis bendradarbiavimas, svarbos nepraras prieigos prie informacinių išteklių organizavimo bei Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimo problemos.
6. Didžiausiais mokslinių bibliotekų veiklos krypčių pokyčiais galima laikyti labiausiai svarbos neteksiančius bibliotekų procesų automatizavimo, informacinio raštingumo ugdymo bei elektroninių paslaugų plėtros klausimus bei labiausiai išaugsiančią tarptautinio bendradarbiavimo svarbą.
7. Pagrindinė mokslinių bibliotekų vartotojų grupė – mokslininkai, šiek tiek mažesnės – studentai bei visa akademinė bendruomenė. Ateityje aktyviau mokslinių bibliotekų paslaugomis naudotis turėtų pradėti „moksleivija“ (šis terminas susijęs su deklaruojama „mokymosi visą gyvenimą“ vertybe) bei inovatyvios verslo komandos (kurioms mokslinės bibliotekos padės gauti jų veiklos sričiai reikalingą informaciją).
8. Sėkmingiausiais mokslinių bibliotekų veiklos pavyzdžiais laikomos Lietuvos akademinės bibliotekos. Jos yra subūrusios kvalifikuotą personalą, pritaikiusios fizinę aplinką vartotojams, yra inovatyvios ir pirmosios pritaiko informacijos ir komunikacijos technologijas. Tarp jų dažniausiai minimos Kauno technologijos universiteto biblioteka, Kauno medicinos universiteto biblioteka, Vilniaus universiteto biblioteka, Vilniaus Gedimino technikos universiteto biblioteka. Tarp svarbiausių minima ir Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

9. Nors mokslinių bibliotekų terminas profesinėje bendruomenėje yra žinomas ir vartojamas, dėl jo sampratos kyla diskusijų. Dėl jų neišskyrimo Lietuvos teisinėje bazėje, nedalyvavimo bibliotekų statistikoje yra manoma, jog Lietuvoje nėra mokslinių bibliotekų; kad joms priklauso išimtinai tik akademinės bibliotekos ar tik Mokslų akademijos biblioteka ir pan. Reikėtų kelti mokslinių bibliotekų apibrėžimo klausimą, bent profesinėje spaudoje aiškiai apibrėžti šį terminą.
10. Mokslinių bibliotekų kaip atskiro tipo išskyrimas bei įtraukimas į Lietuvos bibliotekų įstatymą, tuo pačiu jų veiklos atspindėjimas Lietuvos bibliotekų statistikos duomenyse padėtų apibrėžti šių bibliotekų vietą bei svarbą Lietuvos informacijos visuomenėje, nustatyti, kiek jos prisideda prie Lietuvos informacijos bei mokslo politikos uždavinių. Tai palengvintų tiek pačioms bibliotekoms pagrindžiant savo egzistavimo esmę, tiek gaunant įvertinimą ir papildomą finansavimą kaip mokslinių tyrimų pagalbininkėms.
11. Apie mokslinių bibliotekų vietą Lietuvos informacijos visuomenėje yra diskutuojama, tačiau dažniausiai apsiribojama uždaromis diskusijomis praktikų rate bei konferencijose, yra paskelbta straipsnių profesinėje spaudoje, tačiau didesnių tyrimų neatliekama. Nors profesinė bendruomenė aktyviai reiškiasi tarptautiniuose projektuose, yra stengiamasi vystyti lobistinę veiklą valdžios institucijoms, tačiau šiuos klausimus reikia aktyviau viešinti, apie pasiekimus informuoti plačiąją visuomenę. Ši tema nėra išsemta, joje dar likusios plačios erdvės tyrinėjimams. Galima atlikti detalesnius tyrimus, siekiant išsiaiškinti mokslinių bibliotekų galimybes prisidėti prie Lietuvos informacinės visuomenės vystymo, numatyti jų kaitos perspektyvas, siūlyti veiklos gaires; parengti monografiją apie Lietuvos mokslinių bibliotekų sėkmės istorijas, kurios skatintų pačią profesinę bendruomenę išnaudoti savo potencialą ir galimybes tapti informacinės visuomenės plėtros varikliu, informacijos ir mokslo centrais, be kurių sunku įsivaizduoti sėkmingą Lietuvos įsiliejimą į globalios informacijos infrastruktūrą bei pasaulio mokslo erdvę.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. ABRAITIS, Vaidotas Blažiejus; GUDAUSKAS, Renaldas; OTAS, Alfredas ir kt. Informacinės visuomenės kūrimo Lietuvoje programinės nuostatos. Iš *Kompiuterininkų dienos'99: 9-osios mokslinės praktinės kompiuterininkų konferencijos ir 4-osios mokyklinės informatikos konferencijos mokslo darbai*. D. 1. Vilnius, 1999, p. 23–34.
2. Apie LMBA [interaktyvus]. Iš *Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija*. Vilnius, 2006 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lmba.lt/apie/liet/index.htm>>.
3. BANIONYTĖ, Emilija. Įkurta mokslinių bibliotekų asociacija. *Tarp knygų*, 2002 m. rugsėjis, p. 5.
4. Bibliotekos vieta informacinėje visuomenėje. Iš *Biblioteka: teorijos ir praktikos pradmenys*. Sąs. 4. Informacinė veikla. Vartotojų aptarnavimas. Rinkodara. Vilnius, 2006. P. 10–34.
5. BULAVAS, Vladas. Bibliotekos informacijos sistemoje ir Lietuvos Vadovybės informacinis aprūpinimas. *Tarp knygų*. 1991, Nr. 7, p. 2–4.
6. BULAVAS, Vladas. Bibliotekos ir informacinės visuomenės kūrimo Lietuvoje programa *Tarp knygų*. 1998, Nr. 5, p. 1–2.
7. ČEPULKAUSKAITĖ-ŽILIONIENĖ, Ieva. Informacinės visuomenės plėtros valstybinis reguliavimas: vizijos ir realybė. *INFOBALT laikas*, 2001, Nr. 6, p. 162–164.
8. *Dėl su informacinės visuomenės plėtra susijusių darbų finansavimo poreikių apibendrinimo*. Nutarimą priėmė Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
9. DOVYDĖNIENĖ, Roma. Bibliotekų politika: dabartis ir ateitis. *Tarp knygų*. 2003, Nr. 5, p. 1–2.
10. DUBAUSKAS, Stanislovas. Mokslinės bibliotekos. Iš *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 1997, p. 265.
11. DUOBINIENĖ, Genė; ir TAUTKEVIČIENĖ, Gintarė. Akademinės bibliotekos vaidmuo ugdant informacinį raštingumą. Iš *Atvirojo ir distancinio mokymosi vaidmuo informacinėje visuomenėje*. Kaunas, 1999, p. 86–93.
12. FERET, Blazej; MARCINEK, Marzena. The Future of the Academic Library and the Academic Librarian--A Delphi Study [interaktyvus]. Iš *The Future of Libraries in Human Communication: Abstracts and Fulltext Documents of Paper and Demos Given at the [International Association of Technological University Libraries. IATUL*

- Conference (Chania, Greese, May 17-21, 1999)*. Volume 19; see IR 057. Washington, 1999 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/10/77/3c.pdf>.
13. GLOSIENĖ, Audronė. Biblioteka informacijos politikos kontekste. *Informacijos mokslai*. 2000, T. 15, p. 11–27.
  14. GLOSIENĖ, Audronė; ir BANIONYTĖ, Emilija. Nacionalinė informacijos politika Jungtinėje Karalystėje. *Tarp knygų*, 2001, Nr. 2, p. 11.
  15. GLOSIENĖ, Audronė; KRUPAVIČIUS, Algis; ir PETUCHOVAITĖ, Ramunė. Socialinių duomenų archyvai: Lietuvos mokslo informacinės infrastruktūros trūkstamas sandas. *Informacijos mokslai*. 2005, T. 35, p. 9–31.
  16. GLOSIENĖ, Audronė; ir RUDŽIONIENĖ, Jurgita. Kultūros paveldo institucijų plėtra: politikos, technologijų, inovatyvios praktikos ir mokslinių tyrimų sąveika. *Informacijos mokslai*. 2006, T. 36, p. 9–23.
  17. GUDAUSKAS, Renaldas. Informacijos visuomenės kūrimo strategija: Lietuva globalių permainų procese. *Informacijos mokslai*. 2000, T. 14, p. 9–17.
  18. GUDAUSKAS, Renaldas. Valstybės žinių ekonomikos politika: žinių vadyba ir antreprenerystė. *Informacijos mokslai*. 2004, T. 31, p. 18–33.
  19. GUNAYDIN, Murat. *The Delphi Method* [interaktyvus]. Illinois, 2006 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iit.edu/~it/delphi.html>>.
  20. IKAMAS, Aleksas. Europos Sąjungos informacijos visuomenės samprata. *Informacijos mokslai*. 1999, T. 10, p. 31–37.
  21. *Informacijos technologijos ir inovacijos informacinėje visuomenėje* [interaktyvus]. [Vilnius], 2002 [žiūrėta 2003 spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infovi.lt/ivs/biblioteka/temos/inovacijos.htm>>.
  22. *Informacinės visuomenės plėtra Lietuvoje* [interaktyvus] Vilnius: Informacinės visuomenės plėtros komitetas, 2006 [žiūrėta 2006 m. birželio 20 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ivpk.lt/main.php?cat=60&gr=1>>.
  23. *Informacinės visuomenės plėtra 2007-2017 metų perspektyvoje* [interaktyvus] Vilnius, 2006 [žiūrėta 2006 m. birželio 20 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ivpk.lt/main.php?cat=65&gr=0>>.
  24. IVAŠKEVIČIENĖ, Genovaitė. Ar informacijos greitkelis, ar kelkraščius? *Tarp knygų*. 1999, Nr. 11, p. 1–5.
  25. JANAVIČIENĖ, Daiva. Universitetų informacinės infrastruktūros samprata. *Informacijos mokslai*. 2001, T. 16, p. 31–39.

26. JANIŪNIENĖ, Erika. Biblioteka – žinių institucija. *Informacijos mokslai*. 2001, T. 17, p. 19–27.
27. JOPPE, Marion. *The Delphi Technique* [interaktyvus]. Toronto, 2006 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ryerson.ca/~mjoppe/ResearchProcess/841TheDelphiMethod.htm>>.
28. JUCEVIČIUS, R. ir kt. *Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinė studija* [interaktyvus]. Vilnius, 2006 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/Kompleksine%20studija-2006_03_09-galutine.doc>.
29. KARDELIS, Kęstutis. Ekspertų apklausa. Iš *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2005, p. 206–207.
30. KARPAVIČIENĖ, M. *Bibliotekininkystė*. Vilnius, 1975. 280 p.
31. KARPAVIČIENĖ, M.; ir SINKEVIČIUS, K. *Bibliotekininkystė: konspektas rankraščio teisėmis*. Vilnius, 1968, 156 p.
32. *Kuruojamos sritys: Bibliotekos* [interaktyvus]. Vilnius, 2006 [žiūrėta 2006 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkmlt.lt/index.php/lt/34475/>>.
33. KVIETKAUSKAS, Rolandas; ir VARNIENĖ, Regina. Kultūros paveldo skaitmeninimo koordinavimo perspektyva Lietuvoje. *Tarp knygų*, 2005, p. 1–4.
34. *Lietuvos bibliotekų statistika. 2005 metai* [interaktyvus] Vilnius, 2006 [žiūrėta 2006 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=3AE98A10AA6611D98296746164617373&inlanguage=lt&pathId=67>>.
35. *Lietuvos bibliotekų tarybos nuostatai*, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 1 d. nutarimu Nr. 886.
36. *Lietuvos informacijos visuomenės strategija: įdirbis ir perspektyvos I* [interaktyvus]. [Vilnius], 2002 [žiūrėta 2003 spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infovi.lt/ivs/biblioteka/temos/strategija.htm>>.
37. *Lietuvos informacijos visuomenės strategija: įdirbis ir perspektyvos II* [interaktyvus]. [Vilnius], 2002 [žiūrėta 2003 spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.infovi.lt/ivs/biblioteka/temos/infovistrat.htm>>.
38. *Lietuvos mokslinių bibliotekų sistema: mokymo priemonė*. Sud. BULAVAS, Vladas. Vilnius, 1993. 36 p.
39. Lietuvos mokslinių bibliotekų sutartis. *Tarp knygų*, 1993 rugsėjis, p. 3.
40. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos nuostatos. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. rugpjūčio 24 d. nutarimu Nr. 631 (Lietuvos

- Respublikos Vyriausybės 2006 m. vasario 28 d. nutarimo Nr. 207 redakcija). *Tarp knygu*. 2006, Nr. 3, p. 1–3.
41. *Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas*, Nr. 51-1245, nauja įstatymo redakcija 2004 m. liepos 15 d. (Valstybės žinios, 2004 08 03, Nr. 120-4431).
42. *Kultūros Respublikos Kultūros ministerija: Veikla* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, 2006 [žiūrėta 2006 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkmlt.lt/index.php/lt/34306/>>.
43. *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymas*, Nr. IX-945, priimtas 2002 m. birželio 11 d. (Valstybės žinios, 1991, Nr. 7-191).
44. *Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos*, patvirtintas 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1187, įsigalioja nuo 2002 11 28 (Valstybės žinios, 2002 11 27, Nr. 113-5029).
45. LINSTONE, Harold A.; ir TUROFF, Murray. Introduction.. Iš *The Delphi Method: Techniques and Applications* [interaktyvus]. New Jersey, 2002 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://is.njit.edu/pubs/delphibook/ch1.html>>.
46. LUDWIG, Logan; ir STARR, Susan. *Library as place: results of a delphi study* [interaktyvus]. Chicago, 2005 [žiūrėta 2006 m. lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=1175798>>.
47. Mokslinė biblioteka. Iš *Informacijos terminų žodynas*. Vilnius, 1993, p. 64.
48. Mokslinė veikla. Iš *Informacijos terminų žodynas*. Vilnius, 1993, p. 64.
49. MOTUZAS, Remigijus. Lietuvos mokslo politika Lisabonos politikos šviesoje [interaktyvus]. Vilnius, 2005 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tpa.lt/7PP-konferencija/Pranesimai/1-ministras-7PP_konf.ppt> .
50. NAVICKAS, Valentinas; ir GAISRYTĖ, Akvilė. Infrastruktūros sąvokos sampratos koncepcijų plėtra. *Tiltai. Priedas*, 2002, Nr. 10, p. 152.
51. OTAS, Alfredas. Informacinės visuomenės iššūkiai mokyklai ir universitetui. *Informacijos mokslai*. 2001, T. 18, p. 11–17.
52. PETUCHOVAITĖ, Ramunė. *Viešųjų bibliotekų paslaugų plėtra: sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksmų strategija*. Vilnius, 2004. 134 p. ISBN 9986-19-679-5.
53. PLIOPLYS, Algirdas. Europos mokslinių bibliotekų asociacija LIBER. *Tarp knygu*. 2006, Nr. 7/8, p. 23–24.
54. PUPELIENĖ, Janina. Žinių vadyba bibliotekose. *Tarp knygu*, 2004, Nr. 3, p. 6.
55. *Recommendation concerning the International Standardization of Library Statistics* [interaktyvus]. Paris, 1970 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 11 d.]. Prieiga per internetą:

- <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13086&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html>.
56. RIMŠA, Vytautas. Visuomenė ir bibliotekos: centrai ir paribiai. *Tarp knygų*. 2002, Nr. 6, p. 9–11.
  57. SAMĖNAS, Alvydas. Apskričių viešųjų bibliotekų vieta Lietuvos bibliotekų sistemoje. *Tarp knygų*. 2000, Nr. 12, p. 1–5.
  58. SINICIENĖ, G. Informacinis aptarnavimas – prioritėtinė ūiuolaikinės bibliotekos funkcija: apŕžvalga. *Informacija ir biblioteka: teminis rinkinys*. 2001, Nr. 2, p. 4–8.
  59. ŖAULAUSKAS, Marius Povilas. *Skaitmeninė Lietuva* [interaktyvus] Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 2001 [ŕiūrėta 2006 m. balandŕio 18]. Prieiga per internetą: <politika.osf.lt/inf_visuomene/index.htm>.
  60. ŖIAULIENĖ, Irena. *Informacinės visuomenės plėtros procesų esminės kryptys* [interaktyvus] Vilnius, 2006 [ŕiūrėta 2006 m. balandŕio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/ivpk_qry.query?DateSince=&DateUntil=&Category=&Subject=847&TWords=&BWords=&SubmitButton=Ie%F0koti>.
  61. TORROF, Murray. The Policy Delphi. Iš *The Delphi Method: Techniques and Applications* [interaktyvus]. New Jersy, 2002 [ŕiūrėta 2006 m. gruodŕio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://is.njit.edu/pubs/delphibook/ch3b1.html>>
  62. UNZĖNAS, Valdas. Kuriama Lietuvos informacinė visuomenė. *Respublika*. 1999, kovo 2, p. 20.
  63. VAŖKEVIČIENĖ, AuŖra. Interneto skaityklos Lietuvos mokslinėse ir vieŕsiose bibliotekose. *Tarp knygų*, 2001, Nr. 7/8, p. 1–5.
  64. ŖALTAUSKAITĖ, I. Profesiją kuriame visi: I. Ŗaltauskaitė kalbino A. Glosienę. *Tarp knygų*. 1999, Nr. 11, p. 10–12.
  65. АКИЛИНА, М. Классификация и типология библиотек. Вопросы методологии. Iš *Библиотековедение*. 1996, Nr. 3, с. 40–54.
  66. МОТУЛЬСКИЙ, Р. Ещё один подход к типологии библиотек. Iš *Научно-технические библиотеки*. 1990, Nr. 10, с. 8–15.
  67. СЛОВАРЬ БИБЛИОТЕЧНЫХ ТЕРМИНОВ. Ред. О. С. Чубарьяна. Москва: Книга, 1976. 224 p.
  68. ЧЕРНЯК, А. Типология библиотек: проблемы и поиск. Iš *Научно-технические библиотеки*. 1980, nr. 5, с. 3–12.
  69. ЧЯПАНАУСКАС, Альгимантас. Научные библиотеки в классификационной системе библиотек стрны. Iš *Knygotyra*, 1986, T. 14 (21), с. 73–83.

1 priedas. Lietuvos bibliotekų skaičius pagal institucinę priklausomybę ir tipą [34]

Bibliotekų skaičius	Bibliotekos tipas
<i>Švietimo ir mokslo ministerijai priklausančios bibliotekos</i>	
30	universitetinių ir kolegijų bibliotekų
4	aukštesniųjų mokyklų bibliotekos
71	profesinių mokyklų biblioteka
1339	bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekų
18	vaikų globos namų bibliotekų
67	neformaliojo vaikų švietimo bibliotekos
10	metodinių kabinetų ir kitos bibliotekos
11	nevalstybinių bibliotekų (aukštųjų mokyklų ir kolegijų)
<i>Kultūros ministerijai priklausančios bibliotekos</i>	
1371	savivaldybių bibliotekos
1	Lietuvos Nacionalinė biblioteka
1	Lietuvos aklujų biblioteka
5	apskričių viešosios bibliotekos
16	muziejų bibliotekų
2	kultūros įstaigų bibliotekos
<i>Kitoms institucijoms priklausančios bibliotekos</i>	
1	Mokslų akademijos biblioteka
7	mokslo institutų bibliotekos
30	techninės bibliotekos
28	medicinos bibliotekos
8	žemės ūkio bibliotekos

Iš viso: 3020 bibliotekų.

2 priedas. Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos narių sąrašas [2]

- ✓ Alytaus kolegija;
- ✓ Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija;
- ✓ ISM vadybos ir ekonomikos universitetas;
- ✓ Kauno apskrities viešoji biblioteka;
- ✓ Kauno kolegija;
- ✓ Kauno medicinos universitetas;
- ✓ Kauno technologijos universitetas;
- ✓ Klaipėdos apskrities viešoji Ievos Simonaitytės biblioteka;
- ✓ Klaipėdos universitetas;
- ✓ Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (narystė 2006 m. suspenduota);
- ✓ Lietuvos energetikos institutas;
- ✓ Lietuvos krikščioniškojo fondo aukštoji mokykla;
- ✓ Lietuvos kūno kultūros akademija;
- ✓ Lietuvos medicinos biblioteka;
- ✓ Lietuvos mokslų akademijos biblioteka;
- ✓ Lietuvos muzikos ir teatro akademija;
- ✓ Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka;
- ✓ Lietuvos technikos biblioteka;
- ✓ Lietuvos veterinarijos akademija;
- ✓ Lietuvos žemės ūkio biblioteka;
- ✓ Lietuvos žemės ūkio universitetas;
- ✓ Mykolo Romerio universitetas;
- ✓ Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka;
- ✓ Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka;
- ✓ Šiaulių universitetas;
- ✓ Utenos kolegija;
- ✓ Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka;
- ✓ Vilniaus dailės akademija;
- ✓ Vilniaus Gedimino technikos universitetas;
- ✓ Vilniaus kolegija;
- ✓ Vilniaus kooperacijos kolegija;
- ✓ Vilniaus pedagoginis universitetas;

- ✓ Vilniaus statybos ir dizaino kolegija;
- ✓ Vilniaus universitetas;
- ✓ Vytauto Didžiojo universitetas.

3 priedas. Ekspertų, dalyvavusių Delphi tyrime, sąrašas

Vanda Dovydaitytė	Kauno technologijos universiteto direktorės pavaduotoja
Irena Krivienė	Vilniaus universiteto direktorė informaciniam aprūpinimui, ūkio ir finansų reikalams
Salvinija Kocienė	Lietuvos medicinos bibliotekos direktorė
Elena Macevičiūtė	VU KF Knygotyros ir dokumentotyros instituto profesorė
Janina Pupelienė	Klaipėdos universiteto bibliotekos direktorė
Gražina Bastauskienė	Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos centro direktorė
Jurgita Rudžionienė	Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto direktorė
Alvydas Samėnas	Lietuvos apskričių bibliotekų asociacijos pirmininkas
Regina Vaišvilienė	Lietuvos medicinos bibliotekos Informacijos skyriaus vedėja
Juozas-Vidmantas Vaitkus	Vilniaus universiteto mokslo reikalų prorektorius

4 priedas. Pirmojo etapo klausimynas

Mokslinių bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje

Delphi apklausa

Gerb. ekspertai,

Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos II kurso magistrantūros studentė Laura Sindaravičiūtė rašo magistro darbą tema „Bibliotekos vieta valstybės žinių (informacijos) infrastruktūroje“. Vienas šio darbo tikslų – atlikti *Delphi* metodu pagrįstą ekspertų grupės apklausą. Pagrindinis šios apklausos tikslas – atsižvelgiant į informacinės visuomenės plėtrą, įvertinti mokslinių bibliotekų vaidmenį Lietuvos informacijos infrastruktūroje, sužinoti svarbiausias mokslinių bibliotekų veiklos sritis ir galimybes aktyviau prisidėti prie šiandienos iššūkių.

Šiam tyrimui svarbi kiekvieno eksperto nepriklausoma nuomonė, todėl ekspertų grupės sudėtis nėra skelbiama. Tyrimui sudaryta ekspertų grupė reprezentuoja profesinės veiklos ir interesų grupių įvairovę. Tyrimą planuojama vykdyti trimis etapais. Pirmajame etape ekspertams pateikiamas vienas klausimas apie mokslinių bibliotekų vietą Lietuvos informacijos infrastruktūroje. Įvertinus gautus atsakymus, bus parengtas antrasis klausimynas. Trečiajame etape ekspertų galutiniam vertinimui bus pateikiamas gautų rezultatų apibendrinimas.

Tyrimo rezultatai bus naudojami magistrinio darbo rengimo procese. Atskirų ekspertų nuomonė nebus skelbiama.

Jei sutinkate dalyvauti šiame tyime, prašau atsakyti į pirmojo etapo klausimą elektroniniu paštu laura.sindaraviciute@kf.vu.lt iki 2006 m. lapkričio 30 dienos.

Dėkoju už bendradarbiavimą!

Pagarbiai, Laura Sindaravičiūtė

1 ETAPAS

Kokios mokslinių bibliotekų funkcijos ir veiklos sritys yra pačios svarbiausios prisidedant prie informacinės visuomenės plėtros?

5 priedas. Antrojo etapo klausimynas

Mokslinių bibliotekų vieta Lietuvos informacijos infrastruktūroje

Delphi apklausa

Gerb. ekspertai,

Dėkoju už atsakymus į pirmojo etapo klausimą ir prašau dalyvauti antrajame tyrimo etape.

Šiame etape klausimynas yra parengtas remiantis Jūsų atsakymais į pirmojo etapo klausimą. Jį sudaro uždaro ir atviro tipo klausimai: pakomentuoti teiginius, iš pateikto sąrašo atrinkti ir / ar įvertinti funkcijas ir veiklos sritis.

Primenu, jog pagrindinis šios apklausos tikslas – *atsižvelgiant į informacinės visuomenės plėtrą, įvertinti mokslinių bibliotekų vaidmenį Lietuvos informacijos infrastruktūroje, sužinoti svarbiausias mokslinių bibliotekų veiklos sritis ir galimybes aktyviau prisidėti prie šiandienos iššūkių.*

Atsakymų į abiejų etapų klausimus pagrindu bus parengtas gautų rezultatų apibendrinimas, kuris galutiniam ekspertų vertinimui bus pateiktas įgyvendinant trečiąjį tyrimo etapą. Apklausos rezultatai bus naudojami magistrinio darbo tema „Bibliotekos vieta valstybės žinių (informacijos) infrastruktūroje“ rengimo procese. Atskirų ekspertų nuomonė nebus skelbiama.

Atsakymų į antrojo tyrimo etapo klausimus norėčiau sulaukti elektroniniu paštu laura.sindaraviciute@kf.vu.lt iki 2006 m. gruodžio 16 dienos.

Dėkoju už bendradarbiavimą!

Pagarbiai, Laura Sindaravičiūtė

II ETAPAS

1. Ar sutinkate su šiais teiginiais?

Pagrindinė mokslinių bibliotekų funkcija – užtikrinti mokslo kryptių informacinį aprūpinimą. Mokslo ir informacijos sistemoje mokslinės bibliotekos yra inovacijos grandis, atliekanti informacijos ir žinių, fiksuotų dokumentuose, komplektavimo, apdorojimo, saugojimo ir sklaidos funkcijas.

Pakomentuokite: .....

Lietuvos mokslinių, o ypač akademinų bibliotekų žingsnis hibridinės bibliotekos link įgalina vis dažniau gauti reikiamą informaciją „bet kurioje vietoje ir bet kuriuo metu“. Tačiau tik visa apimanti elektroninių paslaugų plėtra sukuria 24/7/365 principu veikiančios bibliotekos modelį, ir čia visos šalies mokslinės bibliotekos dar smarkiai atsilieka nuo Vakarų šalių patirties.

Pakomentuokite: .....

Plėtojant elektronines paslaugas, svarbiu sėkmės faktoriumi tampa bibliotekos personalo kompetencija. Nuolat atnaujinamos žinios, gebėjimas įvertinti, atrinkti ir pateikti relevančią informaciją personalui, kaip vienai sudedamųjų informacijos išteklių dalių, tampa lemiamais gebėjimais, suteikiančiais galimybę greitai persiorientuoti nuolat besikeičiančioje informacinėje aplinkoje.

Pakomentuokite: .....

Domėjimasis mokslinėse bibliotekose saugomais spaudiniais peržengia vien šalies mokslo ir kultūros darbuotojų domėjimosi ribas; jie vis dažniau tampa užsienio mokslininkų tyrimo objektu. Todėl nepaprastai svarbu sukurti paprastą ir greitą prieigą prie jų turinio. Ypatinga mokslinių bibliotekų galimybė ir veiklos sritis – informacijos apie senųjų spaudinių ir rankraščių saugojimo vietą ir turinio sklaidą.

Pakomentuokite: .....

2. Ar sutinkate su šiais teiginiais? Kokias sprendimo alternatyvas galėtumėte pasiūlyti?

Žinių bankai arba institucinės talpyklos, kuriose yra kaupiama mokslinio tyrimo/aukštųjų mokyklų institucijų mokslinių tyrimų medžiaga, yra šiuolaikiški mokslinių informacijos išteklių saugojimo sprendimai. Užtikrinant informacijos prieinamumą, mokslinėms bibliotekoms svarbu išspręsti išteklių prieigos problemas (pvz., autorių teisių), talpyklos organizacinius (pvz., kokiais būdais medžiaga galėtų patekti į talpyklą operatyviau), naudojimosi organizavimo klausimus (pav., kuriant portalus).

Komentariai ir pasiūlymai: .....

Dabartinis laikotarpis mokslinėms bibliotekoms labai sudėtingas dėl sparčios informacinių ir komunikacinių technologijų plėtros ir kaitos. Mokslinės bibliotekos praranda monopolinį vaidmenį mokslo ir studijų terpėse, nes atsiranda daug alternatyvių informacijos tarpininkų. Todėl svarbu surasti ypatingas nišas ir jose įsitvirtinti. Siūlomos nišos: 1. Elektroninių mokslinių publikacijų leidyba ir skaitmeninių akademinių erdvių kūrimas, ypač ieškant simbiozės su kintančia mokslinių žurnalų leidyba; 2. Rinkti ir sisteminti žiniatinklio (ir kitokią) informaciją.

Komentariai ir pasiūlymai: .....

3. Vertindami mokslinių bibliotekų reikšmę šiuo metu ir ateityje, įvertinkite jų funkcijas pagal svarbą nuo 1 (svarbiausia) iki 3 (mažiausiai svarbi).

<i>Funkcijos</i>	<i>Šiuo metu</i>	<i>Ateityje (dešimties metų laikotarpyje)</i>
Mnemotinė		
Komunikacinė		
Informacinė		
Kita (įrašykite):		

4. Iš žemiau pateiktų mokslinių bibliotekų veiklos sričių, kuriomis jos prisideda prie informacinės visuomenės plėtros, išrinkite 5 svarbiausias šiandienai ir ateičiai, ir įvertinkite pagal svarbą nuo 1 (svarbiausia) iki 5 (mažiausiai svarbi).

<i>Veiklos sritys</i>	<i>Svarbiausios šiandien</i>	<i>Svarbiausios ateityje (dešimties metų laikotarpyje)</i>
Bendradarbiavimas su vietos institucijomis		
Bibliotekinių procesų automatizavimas		
Dalyvavimas įgyvendinant valstybės programas		
Dalyvavimas seminarų, paskaitų, tęstinio mokymo ir kt. procese		
Darbuotojų kompetencijos ugdymas		
Elektroninių paslaugų plėtra		
Fizinės aplinkos pritaikymas vartotojui		
Informacinio raštingumo ugdymas		
Informacinių išteklių sanaujos formavimas		
Informavimas apie naujus leidinius, galimybes pasinaudoti duomenų bazėmis ir kt.		
Lietuvos bibliotekų fondo ir informacijos sistemos kūrimas		
Naujų informacinių ir komunikacinių technologijų diegimas		
Prieigos prie informacinių išteklių organizavimas		
Skaitmeninimas / elektroninių išteklių kūrimas		
Tarptautinis bendradarbiavimas		
Vartotojų mokymas		
Virtualios darbo erdvės kūrimas		
Kita (įrašykite):		

5. Kokios grupės bus ateities mokslinės bibliotekos vartotojai? (išrinkite 3 svarbiausius ir sudėliokite nuo 1 (svarbiausia) iki 3 (mažiausiai svarbi)).

<i>Vartotojai</i>	<i>Svarbiausi</i>
Akademinė bendruomenė	
Mokslininkai	
Studentai	
Verslininkai	
Visa visuomenė	
Kita (įrašykite):	

6. Kurios Lietuvos mokslinės bibliotekos galėtų būti sėkmingos praktikos pavyzdžiais profesinei bendruomenei? Pakomentuokite.

6 priedas. Svarbiausios mokslinių bibliotekų veiklos sritys: ekspertų vertinimo išklotinė

1 lentelė.
Svarbiausios mokslinių bibliotekų veiklos sritys dabartyje

Veiklos sritis	Ekspertų įvertinimai (vienetais) nuo svarbiausia (1) iki mažiausiai svarbi (5)				
	1	2	3	4	5
Elektroninių paslaugų plėtra	3	-	1	2	-
Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas	-	4	1	1	-
Darbuotojų kompetencijos ugdymas	1	2	1	0	0
Informavimas apie naujus leidinius, galimybes pasinaudoti laikinai prenumeruojamomis duomenų bazėmis ir kitais informaciniais ištekliais	1	1	1	1	0
Prieigos prie informacinių išteklių organizavimas	2	0	0	1	0
Informacinio raštingumo ugdymas	0	0	3	0	2
Informacinių išteklių sanaujos formavimas	1	0	1	0	2
Skaitmeninimas / elektroninių išteklių kūrimas	1	0	1	0	1
Bibliotekinių procesų automatizavimas	1	0	1	0	0
Naujų informacinių ir komunikacinių technologijų diegimas.	0	0	0	2	3
Dalyvavimas įgyvendinant valstybės programas	0	1	0	0	0
Bendradarbiavimas su vietos institucijomis	0	1	0	0	0
Tarptautinis bendradarbiavimas	0	0	0	1	1
Fizinės aplinkos pritaikymas vartotojams	0	0	0	1	0
Vartotojų mokymas	0	0	0	0	1
Virtualios darbo erdvės	0	0	0	0	0
Dalyvavimas seminarų, paskaitų, tęstinio mokymo ir kt. procesuose	0	0	0	0	0

2 lentelė.
Svarbiausios mokslinių bibliotekų veiklos sritys ateityje

Veiklos sritis	Ekspertų įvertinimai (vienetais) nuo svarbiausia (1) iki mažiausiai svarbi (5)				
	1	2	3	4	5
Darbuotojų kompetencijos ugdymas	2	1	1	0	0
Skaitmeninimas / elektroninių išteklių kūrimas	1	1	0	2	0
Lietuvos bibliotekų fondo ir informacinės sistemos kūrimas	1	1	1	0	0
Prieigos prie informacinių išteklių organizavimas	1	1	0	1	1
Tarptautinis bendradarbiavimas	0	1	2	0	2
Informacinių išteklių sanaujos formavimas	1	1	0	0	1
Naujų informacinių ir komunikacinių technologijų diegimas.	1	0	0	2	1
Dalyvavimas įgyvendinant valstybės programas	1	0	0	1	0
Elektroninių paslaugų plėtra	0	0	3	0	0
Virtualios darbo erdvės kūrimas	0	0	1	1	0
Dalyvavimas seminarų, paskaitų, tęstinio mokymo ir kt. procesuose	0	1	0	0	0
Informavimas apie naujus leidinius, galimybes pasinaudoti laikinai prenumeruojamomis duomenų bazėmis ir kitais informaciniais ištekliais	0	1	0	0	0
Vartotojų mokymas	0	0	1	0	1
Informacinio raštingumo ugdymas	0	0	1	0	1
Bibliotekinių procesų automatizavimas	0	0	0	0	0
Bendradarbiavimas su vietos institucijomis	0	0	0	0	0
Fizinės aplinkos pritaikymas vartotojams	0	0	0	0	0

ROLE OF THE LIBRARIES IN THE STATE INFORMATION INFRASTRUCTURE

Laura Sindaravičiūtė

Summary

The recent decennia of the XX-th century are full of changes in all spheres of life; however, expansion of the information society, concerning the purposes of activity and tasks of the libraries, is the largest one. It is exactly the changes, which take place in the scientific libraries, the role of libraries and the influence of appearance of the information society upon the present and future activity of scientific libraries are described in the present thesis. There are many points of view; thus, hereby the attempts are laid, seeking to review and evaluate them as well as to foresee change of the role of libraries in the course of expansion of the information society. The results of interrogation of the experts, which was carried out, summarize these items.

The purpose of the thesis is to ascertain the position and role of scientific libraries in the information infrastructure of Lithuania. The following **tasks** were raised, seeking to achieve the fixed goal, i.e. to clarify the notions “the information society” and “the state information infrastructure”, to find their definitions; to review and analyze the factors of evolution of the state and society, which influence the current existence of scientific libraries in the context of the information society; to define what is meant under “the scientific library”; to clarify and define the system of libraries in Lithuania, to fix the position of scientific libraries in it; to carry out interrogation of the experts, substantiated by the Delphi method. Its purpose is to evaluate the role of scientific libraries in the information infrastructure of Lithuania, with taking into consideration expansion of the information society; to find out the most important spheres of activity of scientific libraries and their possibilities to join the contemporary challenges more actively.

The object of the thesis is a scientific library of Lithuania, being more oriented towards the present and future situation.

The thesis consists out of 3 chapters, i.e. 1. Efforts of expansion of the information society; 2. The system of libraries in the information infrastructure of Lithuania; 3. Position of libraries in the information infrastructure of Lithuania: the Delphi scientific investigation.

The first chapter is devoted to settling of the items, pertaining to the concept “the information society”; the main features of this phenomenon are submitted; the investigations, which were carried out in Lithuania, and the important moments of expansion of the information

society in Lithuania are described. The system of libraries of Lithuania and its management are considered in the second chapter. As the system of scientific libraries is not reflected in it, the next chapter is devoted to positioning of the scientific libraries in the schemes of typologies and classifications; the last part of this chapter provides definition “the scientific library” and is devoted to clarification which libraries of Lithuania can be considered as the scientific ones; the relation of the Lithuanian policy of information and science with scientific libraries is reminded in brief. The last, i.e. the third, chapter of the thesis provides the description of the scientific investigation “Position of scientific libraries in the information infrastructure of Lithuania”, grounded by the Delphi method, which was carried out in the course of issuing of the present thesis. Hereby the investigation itself, its significance and historical background are presented in brief; the methodology and the course of the investigation are described; the results of the investigation, which was carried out, and its summary are submitted in the last chapter of the thesis.

The method of analysis of the literature, legal and strategic documents, the descriptive method and the Delphi method of interrogation of the experts and processing of the data were used in the course of issuing of the present thesis.

This thesis may be useful and interesting for the professional community of librarians of Lithuania, both for practical and theoretical workers as well as for the authority representatives, who come across with the problems of libraries in their activity. The investigation, which was carried out in the course of issuing of the present Master’s thesis, may serve as an example and inducement for further investigations in this sphere.